

De reële machtsstructuren binnen het stadsbestuur van Brugge in de periode 1375-1407.

Verslag van een prosopografische studie

K. Vanhaverbeke

Inleiding

Sinds de oproep van R. Van Uytven en W.P. Blockmans werd in de Nederlanden op het gebied van de stadsgeschiedenis steeds meer gestreefd naar een geïntegreerde sociale geschiedenis, met aanwending van de prosopografische methode¹. De bijdrage van het politiek-institutionele luik is daarbij fundamenteel: door het bestuderen van de politieke elite kunnen de reële machtsverhoudingen en factoren van machtsverwerving in een stedelijke samenleving worden bloot gelegd². In een licentiaatverhandeling hebben wij getracht een dergelijke studie op het laatmiddeleeuwse Brugge toe te passen, meer bepaald op de periode 1375-1407³. In dit artikel worden de voornaamste resultaten van onze studie naar voor gebracht.

- 1 Van Uytven, R. 'Bronnen en methoden voor de studie van vermogensgroepen in de steden (14de - 16de eeuw)' in: Handelingen van het XXVIe Vlaamse Filologencongres, Gent, 1967, blz. 377-393 ; Van Uytven, R. en Blockmans, W.P. 'De noodzaak van een geïntegreerde sociale geschiedenis'. Tijdschrift voor Geschiedenis, LXXXIV, 1971, blz. 276-290. Prosopografie kan men definiëren als 'een verzameling persoonsgegevens van een in ruimte en tijd afgebakende groep'. De Jong, J. 'Prosopografie, een mogelijkheid. Elite-onderzoek tussen politieke en sociaal-culturele geschiedenis'. Bijdragen en Mededelingen betreffende de Geschiedenis der Nederlanden, deel 2, 1996, blz. 201.
- 2 Standaardwerk op dit gebied werd geleverd door M. Boone: Gent en de Bourgondische hertogen ca. 1384-1453. Een sociaal-politieke studie van een staatsvormingsproces. Verhandelingen van de Koninklijke Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België, Klasse der Letteren, jg. 52, CXXXIII (1990). Deze studie sluit aan bij het artikel van W.P. Blockmans over het wisselingsproces van de Gentse schepenen: 'Het wisselingsproces van de Gentse schepenen in de 15de eeuw (1400-1506)'. Handelingen van de Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent, XLI (1987), blz. 75-96. Dat een dergelijk onderzoek voornamelijk gericht is op de politieke elite, is voor een groot stuk te wijten aan het bronnenmateriaal. De grote massa van de bevolking komt immers zelden aan bod in de overgeleverde documentatie, en zal dus wellicht voor eeuwig in een duistere anonimiteit gehuld blijven.
- 3 Vanhaverbeke, K. Het stadsbestuur in Brugge in de periode 1375-1407: sociaal-institutionele benadering aan de hand van de prosopografische methode. Onuitgeg. Licentiaatsverhandeling, KUL, 1996-97. Promotor van deze verhandeling was Prof. Dr. P. Trio; Prof. Dr. D. Van den Auweele fungeerde als co-promotor.

In het kader van de reeds verschenen historische literatuur m.b.t. het laatmiddeleeuwse Brugge valt de periode 1375-1407 juist tussen twee studies die van fundamenteel belang zijn voor de politiek-institutionele geschiedenis van de stad. Enerzijds is er de doctoraatsverhandeling van D. Van den Auweele over de Brugse schepenbank van 1127 tot 1384⁴. Naast een grondige analyse van de werking van de instelling op zich, legde de auteur voor geheel deze periode magistraatslijsten aan. Hierdoor konden de reële machtsstructuren die in het politieke bestel van de stad werkzaam waren ten dele worden bloot gelegd. Anderzijds is er de studie van J. Dumolyn over de Brugse opstand van 1436-38⁵. Bij de uitvoerige bespreking van de politieke en sociaal-economische situatie in het toenmalige Brugge, maakte deze auteur een prosopografisch onderzoek naar de personen achter de opstand, waartoe hij informatie vanaf ca. 1412 verzamelde. Bovengenoemde studies zijn dus voor ons van het grootste belang omdat we hiermee ons eigen onderzoek in een breder kader kunnen plaatsen, waarbij bepaalde continuïteiten of verschuivingen met de situatie vóór 1375 en na 1407 kunnen worden belicht. In diezelfde context is ook het onderzoek dat J. Mertens reeds verrichtte op het gebied van de samenstelling van de stadsmagistraat en de ambachtsbesturen van belang⁶.

Binnen de lijnen van het historisch gebeuren leek het ons interessant na te gaan hoe de lokale instellingen van een machtige stad als Brugge functioneerden in de overgangsfase naar het Bourgondisch bewind, dat gepaard ging met een algemene centralisatiepolitiek vanwege de vorsten⁷. We begonnen ons onderzoek dus met het jaar 1375, een paar jaar vóór het uitbarsten van de Gentse opstand van

4 Van den Auweele, D. *Schepenbank en schepenen te Brugge (1127-1384)*. Bijdrage tot de studie van een gewone stedelijke rechts- en bestuursinstelling. Onuitgeg. Doctoraatsverhandeling, KUL, 1974.

5 Dumolyn, J. *De Brugse opstand van 1436-38. Standen en Landen CI*. Heule, 1997.

6 Mertens, J. 'De Brugse ambachtsbesturen (1363-1374), een oligarchie?' in: *Recht en Instellingen in de oude Nederlanden tijdens de Middeleeuwen en de Nieuwe Tijden. Liber Amicorum Jan Buntinx*. Leuven, 1981, blz. 185-198; Idem: 'De verdeling van de Brugse schepenzetels op sociaal gebied (XIVde eeuw)'. *Wetenschappelijke Tijdingen*, XXI, nr. 10 (1961), kol. 451-466; Idem: 'De XIVde eeuwse voornaamste schepenfamilies'. *Ons Heem*, VI (1960), blz. 235-242.

7 Voor het historische verhaal van de bestudeerde periode baseerden we ons voornamelijk op de reeds bestaande literatuur rond deze periode en verder enkele kronieken zoals: Nikolaes Despars, *Chronijcke van den Lande ende Graefscpe van Vlaenderen*, deel 2 en 3 (J. De Jonghe, ed. Brugge, Rotterdam, 1842); Olivier van Dixmude, *Merkwaardige Gebeurtenissen...van 1377 tot 1443* (J.J. Lambin, ed. Ieper, 1835) en de anonieme *Chronique Rimée des Troubles de Flandre en 1379-80* (H. Pirenne, ed. Gent, 1902).

1379-1385 waarin ook Brugge verwickeld raakte. Onder de Brugse rebellen hadden de wevers het grootste aandeel, aangevuld met armere lieden uit de bouwsector, de confectie en het vervoer. In Brugge had de opstand dus een sociaal-economische connotatie, namelijk het verzet van de gewone ambachtslieden tegen de onderdrukking door de rijke drapiers, ondernemers en handelaars die zowel op economisch als op politiek gebied de touwtjes in handen hadden. Na het neerslaan van het oproer in 1383 werd de controle op de ambachten versterkt en werd het stadsbestuur bevolkt door graafgezinde elementen. Voorts werden de wevers strenger gestraft dan de andere ambachten. In de volgende jaren was het over het algemeen vrij rustig, ondanks twee vroegtijdig ontmaskerde samenzweringen (in 1387 en 1391), vooral onder initiatief van de onderdrukte wevers. De graaf kon rekenen op een gedwee stadsbestuur, tenminste tot 1398, toen de graaf in het kader van zijn centralisatiepolitiek de benoeming van enkele Brugse bestuurscolleges naar zich toe trok. Ondertussen lieten de problemen op het gebied van de Vlaamse internationale handelsrelaties ook duidelijk hun sporen na in de handelsstad Brugge. De 100-jarige oorlog tussen Engeland en Frankrijk had namelijk zijn weerslag op de wolhandel tussen Vlaanderen en Engeland en tegelijk had de Duitse Hanze om verscheidene redenen haar stapel weggetrokken uit Brugge. Doorheen het laatste kwart van de 14de en het begin van de 15de eeuw werd er duchtig onderhandeld met beide handelsnaties waarbij de Brugse vertegenwoordigers geregeld het voortouw namen. Rond 1405-07 grepen rivaliserende facties binnen de politieke elite van Brugge het aantreden van de nieuwe graaf Jan zonder Vrees aan om hun onderlinge vetes uit te vechten. De graaf speelde handig in op deze tweedracht binnen de stad. In 1407 werd de bestuurderskliek, die eertijds aan de voeten van Philips de Stoute had gelegen, grotendeels aan de kant gezet door een nieuwe factie, die de gunst van Jan zonder Vrees genoot. De ambachten werden in deze zak voor de kar van deze nieuwe factie gespannen met de belofte van het herwinnen van hun zelfstandigheid. Deze belofte bleek achteraf bedrieglijk, door de vele restricties die aan de toegevingen waren verbonden. Het charter dat Jan zonder Vrees aan de stad schonk kreeg dan ook de smalende naam van Calfvel. De échte winnaar in de hele kwestie was uiteindelijk de hertog; hij kon zijn gezag over de stad verstevigen en was in de komende jaren opnieuw verzekerd van een volgzzaam stadsbestuur.

Het prosopografisch onderzoek en de conclusies die we eruit konden trekken is het belangrijkste en meest nieuwe onderdeel van onze studie. We hebben ons geconcentreerd op de personen die tussen 1375 en 1407 in één van de bestuursorganen van de stad Brugge zetelden. Concreet betreft dit de leden van de stadsmagistraat (de schepensbank, de raad, het college van de hoofdmannen en de schatbewaarders), de deelmannencolleges, de ambachtsbesturen en de toezichten waarmerkingscommissies⁸. Bij dit onderzoek hebben wij een prosopografische databank aangelegd, waarin de primaire informatie de namen van de bestuursleden, de specifieke functie(s) die ze hebben uitgeoefend en het ambtsjaar waarin ze die functie vervulden, betreft⁹. Deze gegevens werden vervolgens statistisch verwerkt. Alleen al uit deze kwantitatieve gegevens konden we interessante conclusies trekken betreffende het wisselingsproces in de besturen en het carrièreverloop van de politici. Een volgende stap was dan het verzamelen van 'secundaire' informatie omtrent de gevonden functionarissen. Uit diverse bronnen verzamelden we gegevens die ons iets konden vertellen over het beroep, het financiële vermogen, de familiale afkomst, verwantschappen, het sociale milieu, het prestige, de sociaal-culturele activiteiten en de politieke gezindheid van de bestudeerde personen. Op die manier konden we een meer kwalitatieve analyse van de politieke machtsstructuren realiseren waardoor bepaalde tendensen en mechanismen m.b.t. de machtsstructuren en methoden van machtsvererving konden worden blootgelegd.

De belangrijkste archiefbron voor het verzamelen van de 'primaire' informatie was het Register van de Wetsvernieuwingen 1397-1421¹⁰. Deze eersterangsbron maakt deel uit van een reeks registers (lopende van 1363 tot 1795) waarin de jaarlijks vernieuwde 'wet' in geno-

8 De stadspensionarissen werden eveneens in het prosopografisch onderzoek betrokken. Zij hadden een adviserende functie en behoorden dus niet tot het stadsbestuur in de strikte zin van het woord. Niettemin konden ze vaak een blijvende invloed op het stadsbestuur uitoefenen, zodat ze moeilijk konden worden weggelaten in een onderzoek rond de laatmiddeleeuwse Brugse politiek.

9 De hele prosopografische lijst werd als bijlage bij onze licentiaatverhandeling gevoegd: Vanhaverbeke, K. Het stadsbestuur in Brugge..., bijlage 2.

10 SAB, nr. 114: Registers van de Wetsvernieuwingen 1363-1795.

11 Een goede kritische bespreking van deze bron door A. Vandewalle verscheen in *Archiefleven: 'Bronnen van het stadsarchief. De Wetsvernieuwingen'*. *Archiefleven*, IV nr. 4 (1997) blz. 2-3. De laatste jaren wordt men zich hoe langer hoe meer bewust van het belang van deze archiefbron, die sinds de studie van J.P. Sosson, *Les travaux publics de la ville de Bruges*. Brussel, 1977, steeds vaker wordt benut in het kader van sociaal-institutionele studies. Zie o.a. Dumolyn, J. *De Brugse opstand...*, waarin de auteur zelfs pleit voor de integrale uitgave of informatisering van de reeks.

teerd werd¹¹. Naast de bestuursleden van de stadsmagistraat werden tevens de functionarissen uit de deelmannencolleges, ambachtsbesturen, toezicht- en waarmerkingscommissies in het register opgenomen. Het is onnoemelijk jammer dat er juist in de periode 1375-1396 een lacune in de reeks registers te betreuren valt. Aangezien we over slechts weinig vergelijkend bronnenmateriaal beschikken, impliceert dit hiaat dat de samenstelling van de meeste ambachtsbesturen, toezicht- en waarmerkingscommissies voor die periode nooit volledig zal worden gekend. Voor de stadsmagistraat konden we terugvallen op de stadsrekeningen, waarin de jaarlijks vernieuwde stadsmagistraat steeds terug te vinden is¹². Ook in het breder kader van een prosopografische studie zijn de stadsrekeningen van een onschatbare waarde. Doorheen de registratie van kosten en uitgaven vindt men immers veel gegevens die kunnen bijdragen tot een beter profiel van personen die iets te maken hadden met het bestuur en de administratie van de stad¹³. Wij hebben voornamelijk gebruik gemaakt van de informatie omtrent de pachters van de stedelijke accijnzen, de leveranciers van allerlei goederen aan de stad, de lijst van stadspersoneel en de militaire en diplomatieke zendingen¹⁴. Hierbij was het onze bedoeling meer te weten te komen over de professionele activiteiten en het financiële vermogen van de reeds verzamelde bestuursleden.

De samenstelling van de deelmannencolleges konden we gedeeltelijk terugvinden in het Purperenboek (14de eeuw-1540), één van de vele stadscartularia waarover het Stadsarchief van Brugge beschikt¹⁵. Verder konden we onze prosopografische lijst aanvullen met informatie uit de schaarse gilde- en ambachtsarchieven: het protocolboek van de kuipers (1375-1795), het gildeboek van de grauwwerkers (1399-1523), het gildeboek van de wildwerkers (1388-1636), het

12 Spijug genoeg werden we ook bij deze eersterangsbron met enkele hiaten geconfronteerd, nl. voor de administratieve jaren 1376-77, 1377-78, 1378-79, 1381-82, 1384-85 en 1399-1400. Dit hebben we verder proberen op te lossen door andere archiefbronnen, zoals bijvoorbeeld oorkonden en kronieken, te gebruiken.

13 Voor een uitgebreider verhaal over de samenstelling en het nut van de laatmiddeleeuwse stadsrekeningen der Vlaamse steden in het algemeen, zie: Prevenier, W. *Quelques aspects des comptes communaux en Flandre au Moyen Age*. Studia Historica Gandensia XV, Gent, 1964.

14 Voor de diplomatieke zendingen steunden we echter vanaf 1384 op het werk van W. Prevenier: *Handelingen van de Leden en de Staten van Vlaanderen (1384-1405)*. Koninklijke Commissie voor Geschiedenis XXXVI, Brussel, 1959.

15 SAB nr. 96: stadscartularia, Purperenboek. De folio's 119^v-123^v behelzen de samenstelling van de stadsmagistraat en de deelmannencolleges tussen 1382 en 1407.

ledenregister van de Sint-Joris Schuttersgilde, Oudhof (1321-1531), het inschrijvingsregister van de boogmakers (1380-1771) en de reeks oorkonden Blauwe nummers van de ambachten¹⁶. Het archiefmateriaal van de religieuze- en liefdadigheidsinstellingen uit het laatmiddeleeuwse Brugge bevatte voor ons een schat aan informatie omtrent schenkingen, fundaties, overdrachten van goederen,...van personen die tussen 1375 en 1407 in één van de Brugse bestuurscolleges zetelden¹⁷.

De theoretische regelingen en normen voor de betrokken bestuursinstellingen konden we voor een groot deel achterhalen in de *Coutume de la ville de Bruges* en *Inventaire des archives de la ville de Bruges* van Gilliodts-Van Severen¹⁸. Een andere belangrijke verzameling van normatieve documenten zijn de *ordonnances* van Philips de Stoute, Margareta van Male en Jan zonder Vrees, uitgegeven door P. Bonenfant, J. Boutier en J. Van Nieuwenhuysen¹⁹. Daarnaast raadpleegden we natuurlijk ook de *stadscartularia*, zoals het voornoemde *Purperenboek*, en losse oorkonden, voornamelijk om de uitgegeven tekst met de authentieke stukken of latere afschriften te confronteren.

Dit artikel biedt dus een overzicht van de belangrijkste resultaten uit onze prosopografische studie. We kunnen met zekerheid stellen dat uit dit onderzoek enkele te verwachten, maar dikwijls ook verrassende inzichten in de reële machtstructuren binnen het politieke bestel van het laatmiddeleeuwse Brugge opdoken. Het leek ons echter noodzakelijk eerst een korte schets van de normatieve regelingen van de Brugse bestuursorganen te geven, vooraleer we overstappen naar de mensen achter de instellingen.

16 Respectievelijk: SAB, nr. 336, 345, 385; RAB nr. 42 en Blauwe nrs., afdeling ambachten Brugge.

17 Het grootste deel van dit archiefmateriaal wordt bewaard in het OCMW-archief in Brugge, jammer genoeg nauwelijks geïnventariseerd.

18 Gilliodts-Van Severen, L. *Coutumes des pays et comté de Flandre. Coutume de la ville de Bruges*. 3 dln. Brugge, 1874-75; *Inventaire des archives de la ville de Bruges*, 9 dln. Brugge, 1871-1885.

19 Bonenfant, P., Boutier, J. en Van Nieuwenhuysen, A. *Ordonnances de Philippe le Hardi, de Marguerite de Male et de Jean sans Peur (1381-1419)*, 2 dln. Brussel, 1965-74.

1. De bestuurlijke colleges van het laatmiddeleeuwse Brugge

1.1 De stadsmagistraat

De stadsmagistraat betrof de belangrijkste en meest invloedrijke bestuurscolleges in het laatmiddeleeuwse Brugge, nl. de schepenbank, de raad, het college van de hoofdmannen en de trossiers of schatbewaarders. De schepenbank, die zowel gerechtelijke als bestuurlijke bevoegdheden had, was hierbij duidelijk de spil. Toch werden de stedelijke verordeningen meestal in samenspraak met de raad uitgevaardigd²⁰. De taak van de raadslieden bestond echter hoofdzakelijk uit het adviseren van de schepenen²¹. Hoewel het verdedigen van de stedelijke belangen naar buiten toe onder de bevoegdheid van schepenbank en raad viel, werd dit veelal gedelegeerd aan de stadspensionarissen, die soms uitgebreide volmachten meekregen op hun missies²². Door hun universitaire opleiding, hun adviserende taak en hun dikwijls langdurige carrière vormden de upperclercken de 'geleerde' en stabiele elementen in het stedelijke politieke bestel en konden de ze dikwijls een duidelijk stempel op het politieke beleid drukken. De taak van de zes hoofdmannen, die steevast tot de 'poorterie' behoorden, was voornamelijk van militaire aard: als opperbevelhebbers van de stedelijke milities hadden ze sinds 1384 zowel de milities van de poorterie als die van de ambachten onder hun gezag²³. Verder stonden de hoofdmannen ook in voor de interne rust en vrede en het organiseren van de verdediging van de stad in geval van gevaar van buitenaf. De twee schatbewaarders tenslotte waren verantwoordelijk voor het bijhouden van de stedelijke financiën. Hun rekening werd jaarlijks zowel door de overige colleges van de stadsmagistraat als door de grafelijke commissarissen gecontroleerd.

20 Erg belangrijke verordeningen werden vaak ook mee bezegeld door de 'meentucht', een vergadering gevormd door de 54 ambachtsdekens.

21 Een uitzondering was de raadsburgemeester die in bepaalde gevallen als openbaar aanklager fungeerde. Dit blijkt uit verscheidene stedelijke charters, o.a. de Brugse keure van 1304, art. 69. Zie Gilliodts-Van Severen, L. Coutume...I, blz. 319-320 en Warnkönig, L.A. en Gheldolf, A.E. Histoire constitutionnelle et administrative de la ville de Bruges...Brussel, 1851, blz. 145-146.

22 Dat kunnen we duidelijk besluiten uit Prevenier, W. Handelingen van de Leden...

23 De ambachtsmilities waren immers in het kader van de grafelijke repressie na de Gentse opstand afgeschaft als zelfstandige korpsen. Dit kan worden afgeleid uit het charter dat Philips de Stoute bij zijn Blijde Intrede in 1385 aan de stad Brugge schonk (uitgegeven door Gilliodts-Van Severen, L. Coutume...I, blz. 435).

Na de vrijheidsstrijd van 1302 werd in de theoretische, normatieve voorschriften een meer democratische samenstelling van de stadsmagistraat voorzien²⁴. Hierbij kwamen 4 van de 13 zetels toe aan de poorterie en 9 aan de ambachten, zowel voor de schepenbank als voor de raad. De 54 ambachten waren zelf onderverdeeld in 9 groepen²⁵. Elke groep had een eigen regeling om uit te maken welk ambacht een vertegenwoordiger in de stadsmagistraat mocht hebben. In theorie bleef deze verdeelsleutel doorheen de 14de en 15de eeuw steeds gelden, maar zowel ons onderzoek als dat van D. Van den Auweele doet vermoeden dat ze niet systematisch werd nagevolgd in de loop van de 14de eeuw²⁶. De benoeming van de schepenen was sinds 1329 volledig in handen van de graaf en zijn commissarissen, hoewel een plaatselijke 'pre-selectie' en presentatie van kandidaat-schepenen voor de hand lijkt te liggen. Wat de overige colleges van de stadsmagistraat betreft, had de graaf in 1399 de benoeming zoveel mogelijk naar zich toe proberen te trekken²⁷. Enkel voor de twee schatbewaarders konden de schepenen nog alternatieve kandidaten voorstellen in geval ze niet akkoord waren met de keuze van de grafelijke commissarissen. Een gelijkaardige situatie treft men aan in de meeste andere laatmiddeleeuwse Vlaamse steden, te wijten aan de algemene tendens van de Bourgondische graven om het benoemingsrecht van de stedelijke bestuursfunctionarissen zoveel mogelijk naar zich toe te trekken²⁸. Alle colleges van de stadsmagistraat werden jaarlijks op een vaste datum vernieuwd.

24 Dit in de Brugse Keure van 1304, uitgegeven door Gilliodts-Van Severen, L. *Coutume...I*, blz. 308-332.

25 Voor de precieze verdeling van de ambachten, zie Mertens, J. 'De verdeling van de Brugse schepenzetels...' blz. 460. Het eerste lid van de negen betrof echter de 'poorterie' zodat er in feite 5 van de 13 zetels aan de poorters toekwamen.

26 Zie Vanhaverbeke, K. *Het stadsbestuur in Brugge...*, blz. 77 en Van den Auweele, D. *Schepenbank en schepenen te Brugge...*, blz. 396-402.

27 Dit blijkt uit een charter van de graaf aan de stad Brugge, uitgereikt na het geschil met de stadsmagistraat over de benoeming van raadsleden, schatbewaarders en hoofdmannen. Uitgegeven door Bonenfant, P. e.a. *Ordonnances...*, blz. 308-310.

28 Blockmans, W.P. *De volksvertegenwoordiging in Vlaanderen in de overgang van middeleeuwen naar Nieuwe Tijden (1384-1405)*. *Verhandelingen van de Koninklijke Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België, Klasse der Letteren* XC, Brussel, 1978, blz. 87. De stad Gent vormt hierop een uitzondering, daar ze het benoemingsrecht voor de schepenen tot 1453 kon behouden.

29 Op 2 september 1383 liet Lodewijk van Male een nieuwe wet installeren in Brugge, nadat de stad zowat een jaar in een toestand van formele rechteloosheid had verkeerd in het kader van de repressie volgend op de slag van Westrozebeke (zie Gilliodts-Van Severen, L. *Inventaire...II*, blz. 477-479). Sindsdien werd 2 september als vaste vernieuwingsdatum behouden.

Tussen 1338 en 1383 was dat 2 februari (Maria Lichtmis), nadien 2 september²⁹. Samenhangend met het annaliteitsprincipe gold voor schepenenbank, raad en tesoriers de regel van de wepelgang wat betekent dat uittreedende functionarissen één tot twee jaar moesten wachten vooraleer ze opnieuw herkozen konden worden³⁰. In principe hadden de functies in de stadsmagistraat een onbezoldigd karakter. Toch kan men stellen dat zéker de schepenen en raadsleden van een behoorlijke remuneratie konden genieten. Zij ontvingen onder andere zitpenningen voor het houden van de permanentie en de wacht en genoten bovendien van allerlei gelegenheidsvergoedingen en voordelen³¹. Het respecteren van de theoretische verdeelsleutel kon dus alleszins niet belemmerd worden door het gebrek aan inkomsten voor zetelende, minder begoede ambachtslieden.

1.2. De lagere bestuursorganen

Onder de lagere bestuurlijke colleges binnen het politieke bestel van de stad Brugge rekenen we de deelmannencolleges, de ambachtsbesturen en de toezicht- en waarmerkingscommissies. Voor elk stadskwartier of 'zestendeel' was er een deelmannencollege, bestaande uit zes functionarissen. De eerste onder hen was de deken of maenre. Op lokaal gebied hadden de deelmannen een vrij grote gerechtelijke bevoegdheid, gedelegeerd door de stadsmagistraat om het werk van deze laatste te verlichten³². Zowel poorters als ambachtslieden konden worden verkozen in deze colleges die jaarlijks werden vernieuwd door schepenen en raadsleden. De regel van de wepelgang was niet van tel voor deze colleges, maar de functie was niet verenigbaar met een zetel in de stadsmagistraat. De functionarissen kregen geen vaste vergoeding voor hun prestaties, maar konden wel volgens een vast patroon delen in de geïnde boeten en in het successierecht van de stad.

30 Van den Auweele, D. Schepenenbank en schepenen..., blz. 277. Voor de zes hoofdmannen van de stadskwartieren was de regel van de wepelgang niet van tel.

31 Dit kan men onder andere aflezen uit de stadsrekeningen (SAB, nr. 216). Zie ook Vanhaverbeke, K. Het stadsbestuur in Brugge..., blz. 83-84.

32 Naast de talrijke inspectie-opdrachten die ze in hun zestendeel uit te voeren hadden, viel zowat alles wat te maken had met successie van goederen onder hun bevoegdheid. De normatieve regeling voor de werking van de deelmannencolleges wordt uitgebreid behandeld in de 'Keure van de deelmannen' van 1305, met aanvullingen tot 1370, uitgegeven door Gilliodts-Van Severen, L. Coutume...I, blz. 327-362.

De ambachtsbesturen evolueerden in de tweede helft van de 13de en de 14de eeuw van door de stadsmagistraat opgelegde controlecomités naar zelfstandige bestuursorganen³³. Tegen het eind van de 14de eeuw telde Brugge 54 ambachten, zoals eerder gezegd verdeeld onder 9 leden. Elke ambachtseed bestond uit één deken of maenre en een bepaald aantal vindere of gezworenen variërend van 4 tot 8, wellicht naargelang de getalsterkte en het economisch belang van het ambacht³⁴. Soms waren meerdere ambachten onder één bestuur verenigd, zoals de goud- en zilversmeden, de beeld- en zadelmakers en de tegel- en strodekkers. Soms bestond het ambacht uit meerdere gespecialiseerde onderafdelingen³⁵. In andere gevallen zetelden leden van aanverwante beroepen in de eed³⁶. De ambachtseden werden jaarlijks vernieuwd en ook voor hen gold de regel van de wepelgang³⁷. In de praktijk werd deze regel echter slecht nagevolgd, vooral in de kleinere ambachten, waar men beweerde dat ze niet genoeg leden hadden om zich aan de wepelgang te kunnen houden. Over het algemeen werden enkel meesters toegelaten in de eed. Rekening houdend met de dikwijls erg strenge toelatingsvoorwaarden voor het ambacht zelf, blijken de eden al in theorie vrij oligarchische structuren te zijn³⁸.

De periode 1384-1407 stond voor de ambachten in het teken van de

- 33 Wyffels, C. De oorsprong van de ambachten in Vlaanderen en Brabant. Verhandelingen van de Koninklijke Vlaamse Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België, 13. Brussel, 1951.
- 34 Van Houtte, J.A. De geschiedenis van Brugge. Tiel, 1982, blz. 144. Uit het register van de Wetsvernieuwingen (1397-1421) blijkt dat rond de eeuwwisseling de term maenre gebruikt werd i.p.v. deken. Dit zou te maken kunnen hebben met het feit dat de ambachten hun bestuur toen niet zelfstandig mochten samenstellen, waardoor de maenre dus een door de stadsmagistraat aangeduide functionaris was.
- 35 SAB, RW 1397-1421. Het ambacht van de smeden had bijvoorbeeld 9 onderafdelingen: slotenmakers, nagelmakers, messenmakers, kleinsmeden, spoomakers, schaalmakers, ketelmakers, wolkammakers en hoefsmeden.
- 36 Het bestuur van de molenaars bestond bijvoorbeeld voor de helft uit bakkers, ook bij de textielambachten treffen we leden van aanverwante beroepen in de eed aan. (SAB, RW 1397-1421).
- 37 Dit laatste echter slechts sinds 1398 omme ghemeenen oorbaer ende pais ende ruste te voedene in de stede... (SAB, RW 1397-1421, f° 15 voo).
- 38 De beenhouwers en visverkopers waren zelfs uitgegroeid tot erfelijke ambachten, waarbij enkel zonen van meesters in aanmerking kwamen als nieuwe leden. Andere ambachten, zoals de paternostermakers eisten erg hoge inschrijvingsgelden. Zie Van Houtte, J.A. 'Ambernijverheid en paternostermakers te Brugge, XIVe en XVe eeuw'. A.S.E.B., LXXXII (1939), blz. 49-84.
- 39 Fris, V. 'Het Brugsche Calfvel van 1407-1477'. Bulletin de l'Académie d'Archéologie de Belgique, 1911, blz. 213-214.

repressie na de Gentse opstand³⁹. Ze waren toen voor een groot stuk beknut in hun zelfstandigheid: enerzijds waren ze afgeschaft als zelfstandige militaire korpsen, anderzijds mochten ze hun besturen niet eigenhandig benoemen. Aangezien de Gentse Opstand er voornamelijk één van de wevers was geweest, werd dit ambacht dan ook veel harder onderdrukt dan de overige. Zij werden bovendien uit de waarmerkingscommissies van de textielsector geweerd, waarin ze voordien de overhand hadden. Pas in 1407 konden zij hun positie enigszins herstellen. De bevoegdheid van de ambachtseden bestond voornamelijk uit het toezicht op de naleving van de keure⁴⁰. Daartoe hadden ze een zekere gerechtelijke bevoegdheid over de leden van het ambacht. De bestuurlijke bevoegdheden, ondermeer het organiseren van ledenvergaderingen en het uitvaardigen van bepaalde verordeningen, waren in het kader van de repressie sterk beperkt. De bestuurlijke macht van de ambachtsdekens kwam nog het meest tot uiting op een hoger plan, nl. in het helpen bekrachtigen van belangrijke stedelijke verordeningen en het deelnemen aan belangrijke zendingen en stedelijke delegaties.

De 12 toezichtcomités en waarmerkingscommissies stonden in voor de controle op de kwaliteit van de afgewerkte produkten en het toezicht op de goede gang van zaken in de verkoopshallen en op de marktplaatsen. Net als de ambachtsbesturen bestonden deze colleges uit een deken en een variërend aantal vinders. In deze besturen kwamen mensen met dikwijls tegengestelde economische belangen samen (poorters/handelaars en ambachtslieden). Doorgaans werden de zetels in deze organen volgens een vast stramien verdeeld onder de diverse belanghebbende groepen. Ook deze commissies werden jaarlijks vernieuwd door de stadsmagistraat en met uitzondering van de broodwegers en de commissie van de 'was' gold ook hier de regel van de wepelgang.

2. De politieke realiteit in Brugge tussen 1375-1407. Resultaten van het prosopografisch onderzoek

2.1. De afwisseling en doorstroming in de stadsmagistraat

Hoewel de opgesomde theoretische regelingen ook in de periode

⁴⁰ Voor een algemene beschrijving van de bevoegdheid van de ambachtsbesturen, zie: Mertens, J. 'De Brugse ambachtsbesturen...', blz. 185-198.

1375-1407 geldig bleven, is uit het prosopografisch onderzoek gebleken dat in de realiteit de stadsmagistraat heel wat minder representatief was dan men uit de theorie wel zou opmaken. Mits wat tel- en rekenwerk omtrent de prosopografische lijst die wij opstelden kunnen enkele algemene conclusies worden geformuleerd i.v.m. de afwisseling en verdeling van de magistraatszetels in deze periode⁴¹. Alle colleges van de stadsmagistraat bevatten samen 34 functionarissen per jaar. Rekening houdend met de buitengewone vervangingen en andere onregelmatigheden telden we voor de periode 1375-1410 in totaal 1172 functies, die door 260 verschillende personen werden bekleed⁴². Dit houdt in dat elk bestuurslid in die 36 jaar gemiddeld 4,51 (of 4 à 5) magistraatsfuncties uitoefende⁴³. Twee derden van de bestuursleden oefende slechts 1 tot 3 functies uit. Het derde dat méér dan 3 functies vervulde, legde echter beslag op 75 % van het totaal aantal zetels. Achttien mensen vervulden 15 functies of meer en namen daarmee 30 % van het totaal aantal zetels in. De langste loopbaan in de stadsmagistraat is toe te schrijven aan Pieter Gaderpenninc en bedroeg 28 jaar. De snelle doorstroming van 2/3 van het politieke personeel ging dus gepaard met een sterke concentratie van functies bij een kleine groep mensen die hiermee dui-

- 41 Er dient wel gewezen te worden op het feit dat deze cijfers moeilijk absoluut kunnen gelden, door het gevaar van homoniemen die niet konden worden onderscheiden, fouten in de bronnen en eventuele foutjes van onzentwege in het telwerk en dergelijke. Voor de statistische voorstelling, zie tabellen als bijlage bij dit artikel. Hierbij volgden we de methode van W.P. Blockmans in: 'Het wisselingsproces van de Gentse schepenen...'.
 42 Enkel voor de stadsmagistraat verzamelden we de gegevens tot en met 1410 i.p.v. 1407, om de ongewone magistraatswissel rond het Calfvel in 1407 te overbruggen. Zie tabel 1.
 43 Ter vergelijking: W.P. Blockmans kwam in zijn studie over de Gentse schepenen tot een gemiddelde van 3,3 functies per carrière. Hierbij moeten we wel rekening houden met het feit dat het in Gent enkel om het college van de 'Keure' en het college van 'Gedele' gaat (= 26 zetels, vergelijkbaar met schepenbank en raad in Brugge). Bovendien beslaan de berekeningen van Blockmans een latere en veel langere periode. Doordat wij slechts 36 jaar bestudeerden kunnen we moeilijk spreken van functies per carrière, daar er veel kans is dat men vóór 1375 al een hele carrière achter de rug had, of dat men zijn carrière pas begon rond 1407. Voorts mogen we niet uit het oog verliezen dat de Genste Opstand binnen onze periode valt, wat onvermijdelijk voor buitengewone verschuivingen zorgt.
 44 De vergelijking van onze cijfers met die van J. Dumolyn voor de jaren 1407-1436 laat een grotere doorstroming in de stadsmagistraat uitschijnen voor de periode volgend op het Calfvel, toen de kernfiguren van de oude bestuurderskliek aan de kant werden gezet. Vooral middellange carrières werden toen frequenter, i.p.v. erg korte of erg lange. Eén van de redenen voor het wegvallen van de erg lange carrières kan zijn dat in 1414 de regel van de wepelgang nog eens expliciet gesteld werd, wat er op zou wijzen dat men er zich te voren te weinig aan hield. Zie Dumolyn, J. De Brugse opstand...blz.114-115.

delijk voor een zekere continuïteit in het beleid zorgden⁴⁴.

Alleen al aan deze cijfers zien we dat de voorgeschreven discontinuïteit (nl. de wepelgang) tussen 1375 en 1410 overschreden of handig omzeild werd. Voorgeschreven was dat de schepenen en raadsleden één jaar moesten wachten vooraleer ze opnieuw in dat college konden zetelen; beide burgemeesters en tesoriers moesten twee jaar wachten⁴⁵. Bij het bekijken van de prosopografische lijst zien we al gauw dat sommige mensen jaren aan één stuk in de schepenbank of raad bleven zetelen. Ook het burgemeester- en tesorierschap werd dikwijls veel langer dan toegelaten uitgeoefend. Een frappant geval is Jan Buerse, die gedurende 9 jaar ononderbroken in de schepenbank zetelde, waarbij 2 maal als burgemeester. Gillis van der Houtmersch zetelde 8 jaar lang in het raadscollege. Jan Biese van zijn kant was eerst 5 jaar na elkaar schepen, dan 2 jaar raadslid, waarna hij 3 jaar ononderbroken burgemeester van de schepenbank bleef en dat terwijl in diezelfde 3 jaar zijn zoon 2 maal in het raadscollege en 1 keer eveneens in de schepenbank zetelde⁴⁶. Niclais Barbesaen vervulde in zijn carrière ondermeer één maal 4 jaar na elkaar en één maal 3 jaar achtereenvolgend het tesorierschap. Het zou ons inziens echter verkeerd zijn deze inbreuken op de regel volledig in een negatief daglicht te stellen. Zeker voor wat het tesorierschap betreft kon enige continuïteit zijn voordelen hebben in het licht van lopende zaken en de vertrouwdheid met de stedelijke financiën. De schaduwzijde van de zaak was natuurlijk het grotere gevaar op (financiële) misbruiken, iets waar de stadsmagistraat van rond de eeuwwisseling trouwens van werd beschuldigd⁴⁷.

Voorts waren er diverse manieren om ondanks de regel van de wepelgang toch in 'roulement' te blijven. Bij een diepere bestudering van de prosopografische lijst kwam allereerst het fenomeen van afwisse-

45 Zie Gilliodts-Van Severen, L. *Coutume...*I, blz. 477.

46 Dit laatste was dus ook een overtreding op de onverenigbaarheid van verwanten tot in de derde graad in hetzelfde magistraatscollege. Onze prosopografische lijst staat overigens bol van de overtredingen op de regel van de wepelgang. De afwijkingen nemen vooral vanaf de jaren 1390 sterk toe. Ook de machtswissel rond het Calfvel veranderde niets aan de zaak. Zie Vanhaverbeke, K. *Het stadsbestuur in Brugge...*, bijlage 2.

47 Zie Gilliodts-Van Severen, L. *Inventaire...*IV, blz. 3.

48 Enkele voorbeelden: Jacob Mulaerd zetelde 11 jaar lang afwisselend in schepenbank en raad. Pieter de Heict wisselde gedurende 20 jaar steevast de schepenbank met de raad af, naast enkele jaren als hoofdman en tesorier te hebben gefungeerd.

ling tussen de verscheidene colleges van de stadsmagistraat duidelijk naar voren⁴⁸. Andere uitwegen voor ex-magistraten waren het pachten van een stedelijke accijns, het fungeren als dismeester in één of andere parochie, of het uitoefenen van het voogdijerschap over een godshuis of hospitaal. Om financiële misbruiken te vermijden mocht men het pachten van een stedelijke accijns niet combineren met een magistraatsfunctie. Uit de prosopografie blijkt dat deze onverenigbaarheid inderdaad werd gerespecteerd in de periode 1375-1407⁴⁹.

Verder ging men in de 'wepeljaren' vaak zetelen in een lager bestuur zoals een deelmannencollege, één of andere waarmedings- of toezichtscommissie of in de eed van het ambacht waartoe men behoorde⁵⁰. Naast de tabel met de frequentieverdeling van de magistraatsfuncties tussen 1375 en 1410, stelden we een tabel op waarin de bijkomende functies van de politici in die jaren eveneens werden opgenomen⁵¹. Daardoor wordt het totaal aantal functies voor diezelfde 260 personen op 1589 gebracht. Dit verschil van 417 brengt het gemiddeld aantal functies per persoon op 6,11. De grootste groep werd gevormd door de mensen die naast hun ene magistraatsfunctie nog één functie in een lager college bekleedden (21,15%). De 5% meest actieven (21 tot 28 functies) vervulden echter gezamenlijk 18% van de functies. Hoewel de bekomen cijfers door de onvolledigheid van het bronnenmateriaal onmogelijk als absoluut kunnen worden aanzien, geven ze toch een zekere trend weer, nl. dat de bestuursleden het doorgaans niet hielden bij één 'toevallige' functie in de stadsmagistraat, maar op één of andere manier toch een politieke carrière probeerden uit te bouwen met 'uitbreiding' naar de lagere bestuurscolleges.

49 Blijkbaar mocht men het pachten van een stedelijke accijns wél combineren met de functie van hoofdman van een zestendeel, wat trouwens een vaak voorkomend fenomeen was.

50 Aernoud Poltus, Jacob Potshoofd, Jacob Bonin en Jan Daneels zijn bijvoorbeeld personen die schipperden tussen de stadsmagistraat en een deelmannencollege. Maertin de Hardere van zijn kant wisselde af tussen de magistraat, het deelmannencollege van het O.L.V.-zestendeel, de commissie van de Lakenhalle, die van de Ramen en de eed van de scheerders.

51 Zie tabel 2. Deze cijfers geven onvermijdelijk een lichtjes vertekend beeld omdat we enerzijds de leden van die colleges slechts tot en met 1407 noteerden en anderzijds omdat de bronnen ons de namen van de deelmannen pas vanaf 1382 prijsgeven; de samenstelling van de ambachtsbesturen en toezichtcomités kennen we doorgaans slechts vanaf 1397.

52 Boone M., *Gent en de Bourgondische hertogen...*, blz. 129, besloot voor Gent dat de met de deelmannencolleges vergelijkbare 'vinderijen' massaal bevolkt werden, enerzijds door ex-schepenen en anderzijds door 'schepenen in wording'.

De lagere besturen waren in de regel echter eerder 'springplanken' naar de stadsmagistraat toe⁵². De statistische tabel die we opstelden voor de afwisseling in de deelmannencolleges in de periode 1382-1407 toont inderdaad een stijgende tendens aan van gewoon deelmaan tot maenre, waarna we dergelijke personen vaak terugvinden in de stadsmagistraat⁵³. Het is jammer dat de samenstelling van de ambachtseden slechts vanaf 1397 gekend is, zodat we moeilijk vaste besluiten kunnen trekken over het al dan niet frequent voorkomen van het opklimmen vanuit een ambachtsbestuur naar de stadsmagistraat. Een tendens in deze richting is desondanks uit de prosopografie op te maken. Bij een vlugge analyse van de prosopografische lijst kwam het ons voor dat er geen vast patroon was bij het uitbouwen van een carrière in de Brugse stadsmagistraat. In het 15de-eeuwse Gent startten de meeste politici immers hun carrière in de lagere rangen van de magistraat en beklommen geleidelijk de gehiërarchiseerde schepenladder naar de functie van voorschepen van één van beide colleges⁵⁴. Eens men in Brugge in de magistraat beland was, leek de hiërarchie niet meer zo'n belangrijke rol te spelen, sommigen werden zelfs al na enkele functies tot burgemeester benoemd, terwijl anderen het nooit verder dan raadslid brachten. Misschien was dit te wijten aan het feit dat in Brugge de graaf een veel sterkere greep op de benoeming van de magistraatsleden had. De hiërarchische ordening van de magistraatzetels leek in Brugge toen alleszins niet veel meer dan een plechtige en ceremoniële functie te hebben gehad, terwijl de scherp doorgevoerde hiërarchie in de Gentse magistraat nog veel meer van tel was⁵⁵.

53 Zie tabel 4. Jan Baerd is een typisch voorbeeld van iemand die uit een college van deelmannen is opgeklimmen naar de stadsmagistraat: eerst vervulde hij 3 keer de functie van deelmaan van het St.-Niklaaszestendeel, daarna was hij 3 maal maenre van datzelfde college, waarna hij via het tresorierschap naar de raad en tenslotte tot de schepenbank opklom.

54 Bovendien hield men nog rekening met de inferioriteit van het college van 'Gedele' t.o.v. dat van de 'Keure'. Zie Blockmans, W.P. 'Het wisselingsproces van de Gentse schepenen...', blz. 79-84.

55 Dit sloot aan bij de vrij strenge navolging van de evenredige verdeling van de politieke mandaten onder de drie leden van de stad (poorterij, weverij, kleine nering). Sporen van deze driedeling werden door M. Boone tot in de lagere bestuursorganen (zoals de vinderijen, enigszins vergelijkbaar met de Brugse deelmannencolleges) en zelfs tot in de schuttersgilden teruggevonden. Zie Boone, M. *Gent en de Bourgondische hertogen...*, blz. 114-118, 127-129.

2.2. De representativiteit in de stadsmagistraat

Het bepalen van de representativiteit van de middeleeuwse stedelijke instellingen vergt een genuanceerde aanpak. Hoewel de 'kwantitatieve' dimensie sedert 1302 een steeds grotere rol ging spelen, was de middeleeuwse opvatting van representativiteit in grote mate van een 'kwalitatieve' aard⁵⁶. Zoals we verder nog zullen zien speelden allerlei vormen van macht (politieke, financieel-economische en sociale), naam en prestige een cruciale rol in het doordringen tot de stadsmagistraat, terwijl van de basis van de bevolking enkel een passieve consensus werd verwacht. Enkel d.m.v. revolte konden zij hun ongenoegen over het beleid uitdrukken, wat bijvoorbeeld gebeurde tijdens de Gentse Opstand van 1379-1385.

Om een globaal beeld van de representativiteit van de Brugse stadsmagistraat te geven, confronteerden we het aantal personen die tussen 1375 en 1410 een plaatsje vonden in de magistraat met het totale bevolkingsaantal van de stad Brugge. W. Prevenier kwam voor de jaren 1338-40 aan een globaal bevolkingsaantal van 36 738 à 45 921, waarbij hij het tweede cijfer dichter bij de waarheid achtte⁵⁷. Deze berekeningen werden gemaakt op basis van het 'Register der Herevaerden' waarin alle weerbare mannen van die periode in geteerd staan. Op basis van de bewaarde fiscale documentatie van 1394-96, die werd verwerkt door I. De Meyer, kwam Prevenier aan een bevolkingsaantal van 37 510 voor die periode⁵⁸. Deze bevolkingsgroep werd dus in 36 jaar tijd vertegenwoordigd door 260 stedelingen⁵⁹.

Om de representativiteit van de Brugse stadsmagistraat meer syste-

56 Van den Auweele, D. *Schepenbank en schepenen...*, blz. 368-69.

57 Zie: Prevenier, W. 'Bevolkingscijfers en professionele structuren...', blz. 269-303.

58 De Meyer, I. 'De sociale structuren te Brugge in de 14de eeuw' in: *Stuđien betreffende de sociale structuren te Brugge, Kortrijk en Gent in de 14de en 15de eeuw. Standen en Landen LIV. Kortrijk-Heule*, 1971, blz. 7-78; Prevenier, W. o.c. blz. 289-90. Dit cijfer is echter erg precair daar enkel voor drie van de zes stadskwartieren de belastingsregisters bewaard zijn gebleven en het totaal aantal inwoners van die drie kwartieren (bekomen na vermenigvuldiging van het totaal aantal gezinshoofden met een gezinscoëfficiënt van 5) gewoon werd verdubbeld, in de eenvoudige veronderstelling dat de drie bekende kwartieren de helft van de bevolking herbergden.

59 We mogen hierbij niet uit het oog verliezen dat het getal '37 510' inwoners gedurende die 36 jaar veranderingen ondergaat. Eigenlijk zouden we hier nog een bepaalde geboorte- en sterftecoëfficiënt in moeten verrekenen.

matisch te onderzoeken dienen we allereerst te kijken naar de navolging van de sinds 1302 vooropgestelde verdeelsleutel van 4 zetels voor de poorters en 9 voor de ambachten, zowel voor de schepenbank als de raad⁶⁰. Zowel D. Van den Auweele als J. Mertens onderzochten deze problematiek voor de tweede helft van de 14de eeuw⁶¹. Laatstgenoemde auteur kwam op basis van zijn studie van de samenstelling van de stadsmagistraat over slechts twee ambtsjaren (1369-70 en 1370-71) tot een nogal vreemde verdeling van de zetels, die hij veralgemeende voor circa de hele tweede helft van de 14de eeuw. D. Van den Auweele van zijn kant besloot dat de in 1302 vastgelegde verdeling tussen de poorters en de ambachtsleden (4-9) wél werd nagevolgd, terwijl werd afgeweken van de verdeling tussen de 9 leden onderling. Tevens constateerde hij een manifeste interferentie tussen de 'poorterie' en het ambacht van de makelaars.

Aangezien algemene conclusies trekken uit een onderzoek van slechts twee ambtsjaren nogal wat gevaren inhoudt, ware het interessant geweest om voor alle door ons bestudeerde jaren de magistraten op professioneel vlak te duiden en onder te brengen onder de 9 leden, om te zien hoe goed de verdeelsleutel werd nagevolgd. Dit hebben we echter nagelaten, ondermeer omdat we voor heel wat personen geen duidelijke professionele aanwijzingen konden vinden. Toch lieten we niet na een steekproef te maken. Hiertoe onderzochten we de samenstelling van schepenbank en raad voor de ambtsjaren 1375-76, 1386-87, 1396-97 en 1406-07⁶². Het feit dat we niet alle bestuursleden voor die jaren professioneel konden duiden staat de vaststelling dat zowel de interne verdeling onder de negen leden als de 4-9 verdeling van poorters en ambachtslieden niet werd nagevolgd, niet in de weg. In 1375-76, dus vóór de Gentse opstand, leek de verdeelsleutel nog iets beter te worden gerespecteerd. Nadien werd zowel de schepenbank als de raad gedomineerd door leden van de poorterie die uit het handelsmilieu kwamen. Men moet

60 Bovendien moesten in theorie de 9 zetels voor de ambachten worden toebedeeld volgens de indeling van de 54 ambachten in 9 leden, cf. supra.

61 Mertens, J. 'De verdeling van de schepenzetels...', blz. 451-466; Van den Auweele, D. Schepenbank en schepenen..., blz. 396-402.

62 Zie Vanhaverbeke, K. Het stadsbestuur in Brugge... blz. 136-139 voor de lijst van functionarissen met hun beroep.

trouwens rekening houden met de tendens van drapiers en lakenhandelaars die zich inschreven in een textielambacht en op die manier, zonder het beroep ooit zelf uit te oefenen, toch in rechte het tweede lid van de ambachten vertegenwoordigden⁶³. Veel hosteliërs volgden eveneens deze tendens op, aangezien zij zich in het makelaarsambacht inschreven, zonder het beroep zelf uit te oefenen. Wel stelden zij als hosteliërs echte makelaars bij zich tewerk, om de zaken van hun gasten-kooplieden te behartigen⁶⁴. De meeste vertegenwoordigers van de ambachten die we in de stadsmagistraat aantreffen waren dan nog leden van de rijke, erfelijke ambachten van de visverkopers en vleeshouwers, of grote ondernemers uit de bouwnijverheid. Het 5de tot 8ste lid van de 9 leden der ambachten was slechts af en toe in de stadsmagistraat vertegenwoordigd⁶⁵. We confronteren deze vaststellingen eens met de professionele structurering van de Brugse bevolking zoals W. Prevenier die berekende voor het midden van de 14de eeuw⁶⁶. De groep textielproducenten (arbeiders, kleine koopman-ondernemers, géén lakenhandelaars !) maak-

63 Omtrent de benaming en precieze activiteit van de 'drapier' bestaat sinds lang onenigheid en onduidelijkheid in de historische literatuur. Was hij een louter industrieel ondernemer die in zijn bedrijf verscheidene textielarbeiders tewerkstelde die voor hem het laken bewerkten, of was hij tevens een commercieel ondernemer die handelde in wol en laken? Ook voor Brugge lijkt deze problematiek nog niet geheel uitgeklaard. In het algemeen is de moeilijkheid echter, dat een precieze omschrijving niet rechtstreeks uit de bronnen af te leiden valt. Deze problematiek werd reeds behandeld door Van Werveke, H. De koopman-ondernemer en de ondernemer in de Vlaamse lakennijverheid van de middeleeuwen. Antwerpen, Utrecht, 1946; ze kwam voor enkele jaren opnieuw boven in een colloquium over de lakenhandel in de laatmiddeleeuwse Zuidelijke Nederlanden, in volgend artikel: Boone, M. en Prevenier, W. ed. La draperie ancienne des Pays-Bas; débouchés et stratégies de survie (14e-16e siècles). Actes du colloque tenu à Gand le 28 avril 1992. Leuven, 1993, blz. 59.

64 Zie Van Houtte, J.A. 'Makelaars en waarden te Brugge van de 13de tot de 16de eeuw'. Bijdragen tot de geschiedenis der Nederlanden V, (1950) blz. 1-30, 177-197. De 'manifeste interferentie' tussen leden van de poorterie en makelaars waarover D. Van den Auweele sprak, is bij deze dus aangetoond (cf. supra). De uitgesproken aanwezigheid van hosteliërs/makelaars in de stadsmagistraat is trouwens niet erg verwonderlijk, in de internationale handelsstad die het laatmiddeleeuwse Brugge was.

65 Dit betreft de ambachten van den ledere, van der naelde, de bakkers en ondergeschikte ambachten, en de ambachten ondergeschikt aan de makelaars. Met de vervangingen van 24 april 1407 leek er een beetje meer plaats voor de ambachten in de hoogst ondemocratische samenstelling van schepenbank en raad te komen. Dit kan echter evengoed toeval zijn, we zouden de samenstelling van de daaropvolgende jaren moeten bestuderen om daar uitsluitsel over te geven. Alleszins kunnen wij V. Fris gelijk geven wanneer hij stelt dat de ambachten vanaf 1383 stelselmatig uit de stadsmagistraat werden geweerd. Zie: Fris, V. 'Het Brugsche Calfvel...', blz. 211.

66 Prevenier, W. 'Bevolkingscijfers en professionele structuren...', blz. 290-303.

te 25% van de totale bevolking uit, 38% was werkzaam in de lokale handel en diensten (kleinhandel, bouwsector en diensten), 20% was op één of andere manier actief betrokken in de internationale handel en 8% was actief in de stedelijke administratie of militaire sector⁶⁷. Het was dus de groep van 20% die tussen 1375 en 1407 de stadsmagistraat duidelijk domineerde, als we de resultaten van de 4 onderzochte jaren mogen veralgemenen.

Het zal wellicht niet verbazen dat de voornoemde commerciële elite tegelijk ook de financiële elite van de stad was. Daarvoor zijn verschillende bewijzen te vinden in de door ons samengestelde prosopografische lijst. Allereerst treffen we heel wat van de bovengenoemde bestuursleden (vooral poorters) onder de pachters van de stedelijke accijnzen aan. Om de 13 weken werden de accijnzen op wijn, bier, mede, 'hoppe en delfschen biere' en op het publieke weegtoestel (de 'pondere') door 'de stad' verpacht aan de meest biedende. Daarnaast werden ook het stedelijke visserij-recht, de straatbelasting (kelchiede) het issuwe-recht, de Kraan, de oude en de nieuwe Halle verpacht, meestal voor één tot drie jaar lang⁶⁸. De bedragen waarmee men de accijnsrechten aankocht waren, (zeker voor de wijnaccijns) niet min en werden op voorhand aan de stad uitgekeerd, wat inhield dat men die som geld dus contant in voorraad moest hebben⁶⁹. Vanzelfsprekend lag dit enkel in de mogelijkheden van kapitaalkrachtige personen. We moeten hier wel bijvertellen dat er doorgaans vennootschappen werden gevormd, waarbij de kosten en opbrengsten van de accijnzen door verscheidene mensen werden

67 Hierbij moet men nog 9% 'niet-getelden' rekenen. We namen de categorieën die W. Prevenier hanteert over. We zijn er ons echter van bewust dat het indelen van de totale bevolkingsgroep in enkele categorieën een riskante onderneming is. Dikwijls immers blijven de bronnen erg vaag over de professionele activiteiten van bepaalde personen en verder is het niet altijd omdat men in een bepaald ambacht is ingeschreven dat men dat beroep daadwerkelijk uitoefent. Vooral de groep van de internationale handel vormt een probleem, omdat W. Prevenier daar de hele groep van de 'poorterie' bij indeelt, blijkbaar in de veronderstelling dat het merendeel van die personen actief was in de internationale handel.

68 Zie SAB, stadsrek. 1375-1407 (met uitzondering van 1381 tot 1389). Het tolrecht aan de poorten werd veelal in pand gegeven aan de mensen die instonden voor het onderhoud en het openen en ontsluiten van de poorten.

69 Dit kunnen we afleiden uit de stadsrekeningen (SAB, stadsrek. 1375-1407). Het visserij-recht en vooral de straatbelasting werden wel eens door minder vermogende mensen gepacht. De pachtsommen van deze cijnsrechten lagen dan ook heel wat lager dan van de andere stedelijke accijnzen.

gedeeld. Hoeveel mensen zo'n vennootschap gewoonlijk telde weten we niet. Wel was het zo dat één van de vennoten op de voorgrond trad en in de stadsrekening bij naam werd genoemd terwijl de anderen dan werden aangeduid als 'zine gheselscepe'⁷⁰. Heel wat van de (belangrijke) politici van de periode 1375-1407 staan regelmatig als pachter van een accijns in de stadsrekeningen genoteerd. De prosopografische lijst toont aan dat het hierbij niet enkel om leden van de poorterie ging, we treffen ook leden van rijke ambachtsfamilies onder de accijns-pachters aan. Onder de belangrijkste pachters van de stedelijke accijnzen op bier en wijn treffen we trouwens heel wat waarden aan in wiens herbergen die dranken werden geconsumeerd. D. Van den Auweele bewees reeds in zijn studie van de Brugse schepenbank tot 1384 dat het bijna een vaste gewoonte was dat politici zich in de jaren dat ze geen deel uitmaakten van de stadsmagistraat onledig hielden met het pachten van de stedelijke accijnzen⁷¹. Ook in het laatmiddeleeuwse Gent werd het pachten van de stedelijke accijnzen zowat gemonopoliseerd door de kapitaalkrachtige politieke elite van de stad, waarbij bovendien bepaalde families (zowel uit poorterie, weverij als uit de kleine neringen) doorheen de 15de eeuw een gevestigde greep op de het innen van die belangrijkste stedelijke inkomstenbron bleken te hebben⁷².

Uit de stadsrekeningen blijkt dat de vertegenwoordigers van de bouwambachten die we in de stadsmagistraat aantreffen het merendeel van de stedelijke openbare werken naar zich toe trokken en tevens het grootste deel van de leveringen van bouw materiaal (hout, steen, kalk,...) aan de stad voor hun rekening namen⁷³. Voor de werken namen ze andere meester-ambachtslieden en gezellen bij zich in dienst, terwijl zij zelf zorgden voor de aanvoer van het materiaal en het toezicht op de werken. De kosten die hierbij werden gemaakt

70 Dezelfde methode werd gehanteerd in het laatmiddeleeuwse Gent, waar de namen van de vennoten voor de jaren 1404-36 opgetekend werden in een speciaal register. Zie Boone, M. 'Triomferend privé-initiatief versus haperend overheidsop treden? Over pachters van indirecte belastingen in laatmiddeleeuwse steden'. Tijdschrift voor Sociale Geschiedenis XV, 2 (1989), blz. 132. Jammer genoeg kennen we geen namen van vennoten voor het laatmiddeleeuwse Brugge. Een dergelijke bron zou ons immers heel wat informatie kunnen verschaffen over de sociaal-economische banden van de commerciële elite.

71 Van den Auweele, D. Schepenbank en schepenen..., blz. 404.

72 Boone, M. 'Triomferend privé-initiatief...', blz. 128-29.

73 Frappante voorbeelden zijn Cornelis van Aeltre, Gillis van der Houtmersch en Jan van Oudenaerde, SAB, stadsrek. 1375-1407, onder de rubriek 'uutghegheven van wercen', en Sosson, J.P. Les travaux publics de la ville de Bruges, Brussel, 1977, spec. blz. 189-201, waar hij deze problematiek volledig uitwerkt.

alsook het loon van de werklieden werden echter doorgaans pas achteraf door de stad vergoed. Zeker in de krappe toestand van de stadskas in het laatste kwart van de 14de eeuw gebeurde het zelfs vaak dat men pas jaren later volledig betaald was⁷⁴. Ook hier moeten we dus weer besluiten dat enkel kapitaalkrachtige ondernemers in staat waren dergelijke grote werken uit te voeren.

Anderzijds zien we de grote handelaars (voornamelijk in laken) die regelmatig in de stadsmagistraat zetelden, dikwijls leveringen doen aan de stad. Jan de Muntere bijvoorbeeld bleek van zijn positie in het stadsbestuur (12 mandaten) handig gebruik te maken om heel wat van het laken dat jaarlijks door de stad werd aangekocht voor de ambtskleding van de wethouders en het stadspersoneel bij hemzelf te laten bestellen. In 1387-88 bijvoorbeeld, toen hij burgemeester van de schepensbank was, werd nagenoeg al het laken 'toevallig' bij hem aangekocht, terwijl het normaal de gewoonte was de bestellingen gelijkmatiger over meerdere lakenhandelaars te spreiden⁷⁵. Maar ook kleinhandelaars, zoals de visverkopers Pieter Gaderpenninc en Jacob Mulaerd die beiden een lange carrière in de stadsmagistraat uitbouwden, leverden regelmatig dure vissoorten aan de stad⁷⁶. We kunnen dus besluiten dat de politieke elite van haar positie in de stadsmagistraat gebruik maakte om ook haar commerciële belangen te behartigen.

We kunnen ons eigen onderzoek nog verder aanvullen met het werk van I. De Meyer⁷⁷. Op basis van de bewaarde belastingsregisters van 1394-96 voor drie van de zes kwartieren van de stad, deelde zij de bevolking van die kwartieren in 4 financiële klassen in. Hierbij kwam ze tot de conclusie dat de topklasse voornamelijk bevolkt werd door mensen werkzaam in de handel (waarden en makelaars, geldwisseelaars, luxe-handel, ook de hout-, mede- en wijnhandel)⁷⁸. Wijzelf zochten in de door I. De Meyer opgestelde prosopografische lijsten eens de bestuursleden van de 'steekproefjaren' voor de professione-

74 Dit weten we door te kijken naar de rubriek van de 'achterstelle' in de stadsrekeningen, bijv. SAB, stadsrek. 1385-86, f° 130v°.

75 Zie SAB, stadsrek. 1387-88, f° 27v°.

76 Het gaat hier vooral om bruinvis en zalm. Vaak gaf de stad dergelijke dure vissen ten geschenke aan belangrijke gasten zoals de graaf, zijn vertegenwoordigers of andere voornamelijk edelen. Zie SAB, stadsrek. 1375-1407; 1386-87, f° 133.

77 De Meyer, I. 'De sociale structuren te Brugge in de 14de eeuw', blz. 7-78.

78 We nemen hier de professionele categorieën van I. De Meyer over.

le duiding⁷⁹ en stelden vast dat 5 van de 24 teruggevonden personen tot de 'topklasse' behoorden, 11 tot de 'hoge' klasse en 8 tot de middenklasse⁸⁰. Geen enkele van de personen behoorde tot de laagste klasse, die globaal gezien nochtans de grootste groep vormde. Inderdaad moeten we de genoemde cijfers in verhouding met het aantal personen per klasse zien. In de drie stadswijken samen behoorde 83,14% van het totaal aantal belastingbetalers tot de lage klasse, 13,92% tot de middenklasse, 2,2% tot de hoge klasse en 0,63% tot de topklasse⁸¹.

Indien het geoorloofd is onze resultaten te veralgemenen, wordt het dus duidelijk dat tussen 1375 en 1407 de stadsmagistraat gemonopoliseerd werd door een financieel-economische elite. Deze elite bestond voornamelijk uit commerciële kapitalisten werkzaam in de internationale (textiel)handel, de lokale vis- en vleeshandel en de bouwnijverheid. Tot eenzelfde besluit kwam trouwens J. Dumolyn voor de daaropvolgende periode (tot 1436). Hij spreekt van een 'klassencoalitie' met grotere en kleinere ondernemers in de handel en de bouwnijverheid, aangevuld door erfelijke handelaars in vlees en vis⁸². Wat D. Van den Auweele besloot voor zowel vóór als na 1302, nl. dat rijkdom en politieke machtsposities ontegensprekelijk met elkaar gepaard gingen, mag dus tot de eerste helft van de 15de eeuw worden doorgetrokken⁸³. De stelling van R. Van Uytven dat in de oude 'democratieën' der Nederlanden, rijkdom en politiek succes zó nauw samenhangen dat het ene de onontbeerlijke voorwaarde voor het andere was, is bij deze weeral eens bevestigd voor de laatmiddeleeuwse handelsstad Brugge⁸⁴. Van een representatief bestuur kon dus moeilijk sprake zijn. De grote massa van de bevolking bleef over-

79 Cf. supra.

80 We nemen hier de namen en waarden over die mevr. De Meyer gebruikte. De topklasse betaalde gemiddeld 13 tot 36,9 d. gro. per week, de hoge klasse 7 tot 12,9; de middenklasse 3 tot 6,9 en de lage klasse 0 tot 2,9 d. gro. De Meyer, I. o.c. blz. 50.

81 De Meyer, I. o.c. blz. 52.

82 Dumolyn, J. *De Brugse opstand...*, blz. 112. De auteur maakt graag gebruik van een marxistische terminologie. Wijzelf prefereren de term 'plutocratie', geïntroduceerd door R. Van Uytven in: 'Plutocratie in de oude democratieën der Nederlanden', *Handelingen van de Koninklijke Zuid-Nederlandse maatschappij voor Taal, Letterkunde en Geschiedenis*, XV (1962), blz. 373-409. Het woordenboek vertaalt dit als 'zij die door hun rijkdom grote invloed op de gang van zaken hebben': Van Dale. *Nieuw handwoordenboek der Nederlandse Taal*. 9e dr. Utrecht, 1982.

83 Van den Auweele, D. *Schepenbank en schepenen...*, blz. 409.

84 Van Uytven, R. 'Plutocratie in de oude democratieën der Nederlanden', blz. 381.

geleverd aan een groep oppermachtige bestuurders die tegelijk rechters, werkgevers en leveranciers van levensnoodzakelijke en andere goederen waren.

2.3. De rol van de grote politieke families in de stadsmagistraat

Een verdere monopolisering van de stadsmagistraat was mogelijk wanneer verscheidene leden van één familie in het stadsbestuur zetelden. Ook voor het aantal families die tussen 1375 en 1410 in de stadsmagistraat zetelden, maakten we een tabel met berekeningen⁸⁵. We kwamen aan een totaal van 180 families voor de 260 verschillende personen die in die 36 jaar de 1172 magistraatzetels vervulden. Dit maakt een gemiddelde van 6,5 magistraatsfuncties per familie (in vergelijking met de 4,51 zetels per persoon). Gerekend op 36 jaar is dit een vrij hoog gemiddelde⁸⁶. Van de 180 families zijn er 133 die slechts uit 1 persoon bestaan. Drie families zijn met 5 leden in de stadsmagistraat vertegenwoordigd tussen 1375 en 1410 en de twee hoogst genoteerden zijn de familie Van de Walle met 6 leden en de familie de Vos met 7⁸⁷. Deze cijfers kunnen worden aangevuld met de berekeningen die op dit gebied reeds werden gemaakt door J.Mertens, D.Van den Auweele en J.Dumolyn, waardoor we ons een beeld kunnen vormen van de politieke families doorheen de hele 14de en het eerste derde van de 15de eeuw⁸⁸. Hierbij dringen zich alvast twee conclusies op.

Ten eerste blijken bepaalde families gedurende méér dan anderhalve eeuw door een duchtig aantal leden in de stadsmagistraat vertegenwoordigd en ten tweede lijkt er in Brugge een duidelijke correlatie te bestaan tussen het behoren tot een grote politieke familie en

85 Zie tabel 3. Het gevaar bestaat dat we naamgenoten bij gebrek aan informatie verkeerdelijk bij eenzelfde familie zouden hebben ingedeeld. Bij de indeling hebben we dan ook rekening gehouden met de beroepen en bezigheden, aangezien de leden van éénzelfde familie nogal dikwijls op een gelijkaardige manier hun brood verdienden.

86 Blockmans W.P., 'Het wisselingsproces van de Gentse schepenen...', blz. 90, berekende het gemiddelde voor de Gentse families, voor de periode 1400-1506 op 4,1 leden per familie in het stadsbestuur. Voor zover de vergelijking opgaat was het bestuur in Brugge meer dan te Gent geconcentreerd in handen van een kleinere groep politieke families. Dit zou ook te maken kunnen hebben met de verschillende samenstelling van de stadsmagistraten.

87 De families met 5 leden zijn: Van Aertrike, Metteneye en Van Theimseke.

88 Mertens, J. 'De XIVde eeuwse voornaamste Brugse schepenfamilies', blz. 233-236; Van den Auweele, D. Schepenbank en schepenen..., blz. 407-408, 450-451; Dumolyn, J. De Brugse opstand..., blz. 105-115.

het doorlopen van een lange loopbaan in de stadsmagistraat. Dergelijke bevindingen brengen vanzelfsprekend een grote monopoliserende factor met zich mee. Zeker voor wat onze periode betreft blijken bovendien veel grote geslachten ook vertegenwoordigers in de lagere besturen te hebben; vooral de befaamde ambachtsfamilies zien we zowel in de stadsmagistraat als in de ambachtseed vertegenwoordigd⁸⁹. De machtsbasis van de grote poortersfamilies leek allereerst in de stadsmagistraat te liggen, waarbij ze verder probeerden binnen te raken in de deelmannencolleges, de toezichtcomités en soms ook de ambachtseed⁹⁰. De invloedrijke ambachtsfamilies van hun kant bouwden hun macht eerder op vanuit hun ambachtseed waarna ze dan verder trachtten te infiltreren in de toezichtcomités, de deelmannencolleges en tenslotte ook in de stadsmagistraat. Zo zouden de rijke handelsfamilies hun belangen kunnen doordrukken bij de ambachtslieden, terwijl de ambachtsfamilies hun belangen beter konden verdedigen in de stadsmagistraat. We moeten ons hier echter hoeden voor veralgemeningen. Het waren dus vooral de lakenhandelaars die hun macht op de textielarbeiders trachtten te verstevigen, terwijl het voorkomen van machtige familieclans niet in alle ambachten even sterk was. In de nagenoeg erfelijke ambachten van de visverkopers, vleeshouwers en paternostermakers zien we duidelijk grote familieclans naar voren treden. Verder zal men over het algemeen in de kleinere ambachten (bijvoorbeeld van de wild-, grauw- en lamwerkers, drie ambachten waarvan de leden dooreen liepen) sneller een monopolisering van de macht terugvinden dan in grotere ambachten zoals dat van de kuipers⁹¹.

De meeste belangrijke politieke families behoorden tot het rijke handelaars- en makelaars/waarden milieu, wat met zich meebrengt dat een precieze duiding van de professionele bezigheden van de familieleden moeilijk is. Mensen uit een dergelijk milieu beoefenden doorgaans een polyvalente economische bedrijvigheid en haalden hun inkomsten uit allerlei bronnen zoals makelaardij, het houden van een herberg, actieve groot- en kleinhandel, het pachten van

89 Blockmans W.P., 'Het wisselingsproces van de Gentse schepenen...', komt tot dezelfde conclusie voor Gent, waar hij de vertegenwoordiging van de grote politieke families grondig bestudeerde.

90 Dit is vooral het geval voor de families actief in de lakenhandel en draperie.

91 Zie Sosson, J.P. 'La structure sociale de la corporation médiévale. L'exemple des tonneliers de Bruges de 1350 à 1500'. *Revue Belge de Philologie et d'Histoire*, XLIV (1960), blz. 457-477. Verder sluit het artikel van J. Mertens, 'De Brugse ambachtsbesturen (1363-74)...' eveneens bij deze materie aan.

accijnzen, draperie en het bezetten van renten op gronden en huizen⁹². De voornaamste van deze families zijn: De waarden- en visverkopersfamilie Van Aertrike, het aloude handelaars- en makelaarsgeslacht Bonin, de internationale handelsfamilie Braderic, de bekende waardenfamilie Van der Buerse, de waardenfamilie Honin, de waardenfamilie Metteneye, de lakenhandelaarsfamilie De Muntere, de waarden- en handelaarsfamilie De Scuetelare, het beenhouwersgeslacht Van Theimseke, de patriciërsfamilie De Vos en de oude lakenhandelaarsfamilie Van den Walle. Bij een scherpere analyse van de vertegenwoordiging van de grote families op het Brugse politieke toneel, merkten we dat doorgaans één lid van de familie het leeuwendeel van de magistratsfuncties opeiste, terwijl de andere familieleden meer verdeeld waren over de stadsmagistraat en de lagere bestuursorganen. Misschien mogen we die eerstgenoemde figuur dan beschouwen als een machtige 'peetvader' die zijn (jongere) verwanten als strategische pionnen over de kleinere bestuursposities verdeelde⁹³. Op die manier zien we de graad van monopolisering van de macht door een kleiner aantal 'familieclans' alsmar verhoen.

Toch mogen we niet uit het oog verliezen dat er tussen 1375 en 1410 ook onder de 'individuele' personen zwaargewichten zaten die erg lange carrières maakten en dus ook een grote stempel op het toenmalige beleid drukten. Enkele voorbeelden van dergelijke markante personaliteiten zijn: de hostelier en wijnhandelaar Nikolaas Barbesaen (19 mandaten), de vermoedelijke beenhouwer Jan Beerhout (17 mandaten), Jan Biese (21 mandaten), de hostelier/makelaar Jan Bortoen (18 mandaten), de hostelier Jan Camphin (20 mandaten), de wijn- en vishandelaar Pieter Gaderpenninc (28 mandaten), de (wijn-)handelaar Everaerd Rijnvisch (19 mandaten) en de makelaar Jan de Veltere (15 mandaten). Algauw kunnen we besluiten dat deze mensen bijna allen tot het handels- en makelaarsmilieu behoorden en dus waarschijnlijk rijke poorters waren. Dit in tegenstelling tot de stelling van D. Van den Auweele die voor de periode 1302-84 meent dat het bij de poorterie manifest om familieclans gaat die de stadsmagistraat monopoliseerden, terwijl de markante individualiteiten veeleer te vinden zijn onder de ambachtslieden die dan

92 Zie Vanhaverbeke, K. Het stadsbestuur in Brugge..., bijlage 2; Dumolyn, J. De Brugse opstand..., blz. 115.

93 Een gelijkaardig fenomeen werd door W.P. Blockmans waargenomen voor Gent, 'Het wisselingsproces van de Gentse schepenen...', blz. 91.

via de functie van deken of gezworene van hun eed tot de magistraat konden opklimmen. Hierdoor zou de doorstroming bij de ambachten sneller verlopen dan bij de poorterie⁹⁴.

Voor de door ons bestudeerde periode treffen we integendeel vooral onder de poorters mensen met een respectabele 'solo-carrière' aan, terwijl de ambachtslieden op hun eentje meestal niet in staat waren een lange carrière in de stadsmagistraat uit te bouwen, misschien bij gebrek aan prestige en financiële middelen. Het prosopografisch onderzoek toont duidelijk genoeg aan dat de familiale context bij de ambachtslieden die in de stadsmagistraat terecht kwamen meestal wel degelijk een rol speelde⁹⁵. De ambachtslieden die tijdelijk een deel van hun professionele activiteiten, en dus hun inkomsten, opgaven voor een politiek mandaat konden dan eventueel terugvallen op de financiële steun van hun familieleden⁹⁶. De ambachtslieden die er dan toch in slaagden op hun eentje een aanzienlijke carrière te maken in de stadsmagistraat waren dan nog meestal grote ondernemers, of handelaars die zich in een ambacht inschreven⁹⁷. Ook M. Boone uitte voor het laatmiddeleeuwse Gent het vermoeden dat bij de ambachten de familiale banden een belangrijker rol speelden dan men op het eerste zicht zou denken bij het maken van een politieke carrière⁹⁸. Hoe dan ook, wat de 'eenlingen' in de stadsmagistraat (poorters of ambachtslieden) betreft, is het natuurlijk nog de vraag hoe ze zich tegenover de 'gevestigde waarden' opstelden: ofwel probeerden ze een tegenwicht te vormen,

94 Van den Auweele, D. Schepenbank en schepenen..., blz. 407-95. Voorbeelden zijn de smedenfamilie Van der Stichele en het beenhouwersgeslacht Van Assenede.

96 Men kon bijvoorbeeld zijn bedrijfje tijdelijk in handen van een familielid geven, zodat die inkomsten niet verloren gingen. Een diepgaander onderzoek ware interessant geweest indien we de samenstelling van de ambachtseden tussen 1375 en 1397 eveneens konden kennen.

97 Vooral in de bouwsector was er het fenomeen van de grote ondernemers die grote (stads)werken aannamen en dan andere ambachtsmeesters in dienst namen om ze uit te voeren (cf. supra). Een voorbeeld van een dergelijk iemand is Gillis van der Houtmersch die gedurende jaren leverancier van hout aan de stad was en daarnaast diverse grote stadswerken onder zijn hoede nam, terwijl hij ingeschreven stond in het ambacht van de timmerlieden.

98 Boone, M. *Gent en de Bourgondische hertogen...*, blz. 121.

99 Voor eventuele familiebanden, zie Gailliard, J. *Bruges et le Franc ou leur magistrature et leur noblesse*, 6 dln. Brugge, 1857-64. Dit werk dient men echter met de grootste voorzichtigheid te benaderen, naast de dikwijls betrouwbare, waardevolle informatie staat het immers vol onnauwkeurigheden, door het gebruik van onbetrouwbare bronnen. Zelf noteerden we in onze prosopografische lijst enkele huwelijksverbindingen die we uit de stadsrekeningen of bepaalde akten konden afleiden (zie Vanhaverbeke, K. *Het stadsbestuur in Brugge...*, bijlage 2).

ofwel probeerden ze zoveel mogelijk in de macht en het prestige van de machtige familieclans te delen. Hierbij kunnen ondermeer verwantschappen en huwelijken een grote rol spelen⁹⁹. Verder zullen we zien dat de Brugse 'grotten' ook nog door andere gemeenschappelijkheden en banden werden bijeengebracht¹⁰⁰.

2.4. De samenstelling van de lagere bestuursorganen

Net als voor de stadsmagistraat stelden we voor de afwisseling in de deelmannencolleges een statistische tabel op voor de periode 1382-1407¹⁰¹. Aangezien we voor de ambachtsbesturen enkel voor de jaren 1397-1407 over gegevens betreffende hun samenstelling beschikken, leek het ons niet opportuun om voor alle ambachtseden deze gegevens statistisch te verwerken. J. Mertens onderzocht de samenstelling van de ambachtsbesturen tussen 1363 en 1374, terwijl J. Dumolyn voor 8 van de 54 ambachten de samenstelling van hun eed berekende tussen 1407 en 1436. Ter vergelijking hebben wij dus voor diezelfde 8 ambachten het gemiddeld aantal zetels in de eed per persoon berekend voor de periode 1397-1407¹⁰². Voor de waarmerkingscommissies en toezichtcomités stelden we geen statistische tabellen maar maakten wel een grondige analyse van de prosopografie daaromtrent. We vatten hier kort de conclusies die we voor de lagere bestuursorganen konden opmaken samen.

Allereerst geeft de tabel voor de deelmannencolleges een veel grotere doorstroming in die besturen weer, in vergelijking met de stadsmagistraat. Nochtans werd in 1398 expliciet bepaald dat de wepeling niet van kracht was voor de deelmannen¹⁰³. Er werd hierboven al gewezen op het feit dat de deelmannencolleges enerzijds 'wacht-kamers' waren voor ex-magistraten om het volgende jaar terug in de magistraat te kunnen zetelen en anderzijds 'springplanken' om tot diezelfde magistraat te kunnen opklimmen. Verder werd het zetelen in een deelmannencollege vaak afgewisseld of zelfs gecombineerd met het zetelen in een ambachtseed of toezichtscommissie¹⁰⁴. Bovendien leken de deelmannencolleges globaal gezien veel toe-

100 Cf. infra, punt 2.4.

101 Zie tabel 4. De samenstelling van de deelmannencolleges kon wegens gebrek aan bronnenmateriaal niet worden achterhaald voor de periode 1375-1382.

102 Zie tabel 5a.

103 SAB, RW 1397-1421, f° 15 v°.

104 Voorbeelden zijn Pieter de Stul en Jacob Witbrood.

gankelijker voor ambachtslieden dan de stadsmagistraat. We kunnen dus besluiten dat zowel de poorters-politici als de ambachtslieden-politici probeerden via een positie in een deelmannencollege een lokale machtsbasis uit te bouwen¹⁰⁵.

De onderzochte ambachtseden zijn die van de bakkers, schoenmakers, oudekleerkopers, paternostermakers, makelaars, smeden, beenhouwers en wevers. Rekening houdend met het respectieve ledental van die ambachten, kunnen we concluderen dat de meest oligarchische ambachtseed die van de beenhouwers was, gevolgd door de paternostermakers¹⁰⁶. De meest openstaande eed lijkt die van de oudekleerkopers te zijn, gevolgd door de makelaars. Bij vergelijking met de cijfers van J.Mertens en J.Dumolyn lijken de ambachtseden over het algemeen een minder oligarchisch karakter te vertonen in de repressieve periode na de Gentse opstand (1397-1407)¹⁰⁷. Dit lijkt er dus op te wijzen dat de ambachten uit zichzelf geneigd waren hun eed voor een kleinere groep mensen te reserveren. We hoeden ons echter voor al te voorbarige conclusies want daarvoor is de tijdsperiode die we bestudeerden immers een beetje te beperkt, naast het feit dat we slechts 8 van de 54 ambachten onderzochten.

We kunnen onze eigen bevindingen nog aanvullen met de conclusies die J.P. Sosson trok voor het ambacht van de kuipers en de ambachten van de bouwnijverheid¹⁰⁸. Terwijl het kuipersambacht tussen 1350 en 1500 een vrij open ambacht was met een vrij grote doorstroming in het bestuur, was de monopolisering van de ambachtseed bij de ambachten uit de bouwnijverheid veel sterker. Vooral voor wat de ambachten van de timmerlieden en de metsers betreft, torende een kleine elitegroep van grote en kapitaalkrachtige ondernemers boven

105 In hun respectieve stadskwartier hadden de deelmannen immers een vrij grote invloed en macht (cf. supra, punt 1.2).

106 Voor de schattingen omtrent het ledental van de ambachten maakten wij onder andere gebruik van de tabel opgesteld door J. Dumolyn: *De Brugse opstand...*, blz. 353-354. De ambachten van de beenhouwers en paternostermakers waren globaal gezien erg gesloten, nieuwe leden kwamen er zelden binnen. Zie De Stoop, P. 'Particularités sur les métiers'. A.S.E.B., V (1843), blz. 133-166 en Van Houtte, J.A. 'Ambernijverheid en paternostermakers te Brugge'.

107 Een uitzondering is het ambacht van de wevers, die strenger werd onderdrukt dan de andere en dat dan ook jaren aan een stuk dezelfde maenre aan het hoofd had, nl. Willem de Kalkere, aangesteld door de stadsmagistraat.

108 Sosson, J.P. 'La structure sociale de la corporation médiévale. L'exemple des tonneliers...', blz. 457-478; Sosson, J.P. *Les travaux publics...*

de andere leden van het ambacht uit. Het zijn dan ook doorgaans dergelijke personen die via de functie van deken uiteindelijk tot de stadsmagistraat konden opklimmen¹⁰⁹. In het algemeen valt er voor de ambachtsbesturen op zich niet zo'n opvallende monopolisering door enkele families te bespeuren. De ambachtsfamilies leken globaal gezien liever hun macht over de diverse bestuursorganen van het politieke bestel uit te spreiden in plaats van een overweldigende machtspositie uit te bouwen in de eigen ambachtseed¹¹⁰. In het proces machtsverwerving is het tactisch gezien trouwens beter een machtsbasis uit te bouwen in de breedte dan in de diepte. Op die manier immers reikt de invloed veel verder en kan men ook op een bredere basis terugvallen.

Wat de waarmerkings- en toezichtcomités betreft blijkt alleen al uit onze prosopografische lijst dat in deze lagere bestuursorganen zowel ambachtslieden als poorters-handelaars hun belangen probeerden te vrijwaren. In deze commissies kwamen dus onvermijdelijk mensen samen met verschillende, zometertegengestelde belangen. Dit geldt vooral voor de waarmerkingscommissies van de textielambachten, waar we enerzijds vertegenwoordigers van de scheerders, volders en ververs in aantreffen en anderzijds leden van de poorterie en heel vaak ook makelaars¹¹¹. In de commissie van de broodwegers zien we naast bakkers en molenaars veel poorters en makelaars zetelen, waardoor de controle op het gewicht van het brood dus grotendeels in handen van de rijkere bovenlaag kwam. Naast de grote politieke families zagen ook kleinere handelsfamilies (van merseniërs bijvoorbeeld) kans hun leden over de verschillende commissies uit te spreiden. Het algemene streven naar een brede machtsverwerving wordt hier dus opnieuw zichtbaar. We stipten al eerder aan dat een functie in één of andere toezichtcommissie vaak werd afgewisseld, ofwel met het zetelen in de stadsmagistraat, ofwel met het vervullen van functies in een ambachtseed en/of deelmannencollege. Daarnaast

109 Sosson, J.P. *Les travaux publics...*, blz. 193-201. Voor onze periode illustreren Cornelis van Aeltre, Gillis van der Houtmersch en Jan van Oudenaerde het duidelijkst dit fenomeen. Het waren ook diezelfde personen die het grootste deel van de stedelijke en openbare werken naar zich toe trokken en voor de uitvoering van de werken andere meesters bij zich in dienst namen (cf. supra).

110 Straks zullen we zien dat het proces van machtsverwerving zich zowel bij de poorters als bij de ambachtslieden ook op andere vlakken dan het louter politieke voltrok. De machtsbasis werd dus zo breed mogelijk gemaakt.

111 De wevers werden immers in het kader van de repressie na de Gentse opstand uit deze commissies geweerd (cf. supra, inleiding).

kwam het vaak voor dat men alleen tussen enkele verschillende toezichtcomités afwisselde. Ook voor de toezichtcomités, met uitzondering van de broodwegers en de 'was', werd in 1398 de regel van de wepelgang verplicht gesteld. Hoewel deze regel veelal werd nagevolgd doordat men zo gemakkelijk afwisselde met andere bestuursorganen, is er ook voor deze besturen een aantal flagrante overtredingen te bespeuren. Vooral vanaf de jaren 1403-04 werd de regel op grote schaal overtreden¹¹².

3. Andere vormen van machtsverwerving en solidariteitsbanden bij de politieke elite

Het proces van machtsverwerving door de politieke elite van de stad zette zich ook voort op sociaal-cultureel vlak. Daarbij aansluitend werd deze elite door solidariteitsbanden van diverse aard verbonden¹¹³. Naast de politieke, economisch-financiële en familiale banden, die we hierboven reeds probeerden aan te tonen, verenigde de elite van de stad zich immers ook op sociaal en religieus-cultureel gebied. Ook in dit aspect van het maatschappelijke leven manifesteerde ze zich duidelijk als een superieure 'klasse' en liet ze haar macht en prestige duidelijk blijken¹¹⁴. Het door ons bestudeerde bronnenmateriaal levert diverse bewijzen van de trend onder de politieke elite van het laatmiddeleeuwse Brugge om haar tentakels op geheel het maatschappelijke gebeuren vast te zetten.

Een eerste vlak waarop de invloed van de politieke elite van de stad duidelijk naar voor kwam was het religieus-caritatieve. De sociale en politieke gebondenheid van de godshuizen en hospitalen in het laat-

112 Jacob Everboud bijvoorbeeld, zetelde tussen 1399 en 1407 zeven maal in de commissie van de Rame. De regel van de wepelgang werd dus gauw weer vergeten, wat mede verklaart waarom ze reeds in 1415 terug werd herhaald. Zie Dumolyn, J. De Brugse opstand..., blz. 83.

113 Een essentieel overzicht van de diverse solidariteitsbanden die er onder de bevolking van de laatmiddeleeuwse Zuidnederlandse steden leefden wordt gegeven door: Van Uytven, R. 'Scènes de la vie sociale dans les villes des Pays-Bas du XIVe au XVIe siècles' in: Actes du colloque La Sociabilité Urbaine en Europe du Nord-Ouest du XIVe au XVIIIe siècle. Mémoires de la Société d'Agriculture, Sciences, et Arts de Douai. 5e série, VIII (1980-82), blz. 11-32.

114 Van Uytven, R. Vers un autre colloque: hiérarchies sociales et prestige au Moyen-Age et Temps Modernes' in: Sociale structuren en topografie van armoede en rijkdom in de 14de en 15de eeuw, blz. 157-167, spec. 160. Over de cruciale rol van 'prestige' in de sociale hiërarchie van de laatmiddeleeuwse maatschappij.

middeleeuwse Brugge werd reeds op overtuigende wijze aangetoond in de studie van G. Maréchal¹¹⁵. Zij wees erop dat de meeste caritatieve instellingen zoniet gesticht, dan toch beheerd werden door de stadsmagistraat. Ons eigen prosopografisch onderzoek kon deze stelling alleen maar bevestigen. We vonden nagenoeg geen voorbeelden van voogden van een godshuis of hospitaal die tussen 1375 en 1407 niét in de stadsmagistraat voorkwamen. De godshuizen en hospitalen binnen de stad werden bovendien ook door de financiële bovenlaag bevolkt, wat trouwens in de hand werd gewerkt door de vereiste financiële inbreng¹¹⁶. Dikwijls gebeurde het zelfs dat familieleden van vooraanstaande politici voorrang kregen bij het toewijzen van de plaatsen. Dat alles was een (logisch) gevolg van het feit dat de stadsmagistraat via de voogden uiteindelijk bepaalde wie in een caritatieve instelling werd opgenomen en wie moest worden uitgesloten.

Eenzelfde trend deed zich voor bij de armendissen van de Brugse parochiekerken. Vanaf het midden van de XIVde eeuw kenden de dissen een sterke uitbreiding en werden ook de disbesturen verder uitgebouwd¹¹⁷. Het aantal dismeesters varieerde van 3 tot 5. Wie de dismeesters juist aanstelde is niet geweten, wel was het zo dat ze steevast uit de goeude klasse werden gerecruteerd¹¹⁸. De functie was trouwens onbezoldigd, wat onmiddellijk al een grote groep mensen uitsloot. Uit ons eigen prosopografisch onderzoek is gebleken dat het dikwijls leden van de politieke elite waren die tevens een functie als dismeester waarnamen. Terwijl de voogden van de godshuizen en hospitalen echter nagenoeg allemaal leden van de poorterie waren, zien we onder de dismeesters eigenlijk meest ambachtslieden optreden. P. Van Zeir stelt dat vanaf 1450 de ambachten een grote invloed in het bestuur van de armendissen kregen¹¹⁹. Na ons prosopografisch onderzoek mag dit gerust vervroegd worden naar het einde van de 14de eeuw. Het is echter belangrijk te vermelden dat het ook hier om de elite onder de ambachtslieden ging. Het zijn dan ook allemaal mensen die we tevens in de ambachtsbesturen, deelmannen-colleges, toezichtcommissies en zelfs de stadsmagistraat aantreffen. Net

115 Maréchal, G. *De sociale en politieke gebondenheid van het Brugse hospitaalwezen in de middeleeuwen. Standen en Landen LXXXIII. Kortrijk-Heule*, 1978.

116 Maréchal, G. *De sociale en politieke gebondenheid...*, blz. 145-46.

117 Van Zeir, P. 'De inrichting van de armendissen van de oude Brugse stadsparochies vóór 1526'. A.S.E.B., LXVI (1923), blz. 109 en idem: 'De armenzorg te Brugge'. Biekorf, LXI (1960), blz. 364.

118 Van Zeir, P. 'De inrichting van de armendissen...', blz. 108, 110.

119 Van Zeir, P. 'De armenzorg te Brugge', blz. 368.

zoals voor de godshuizen en hospitalen waren de schepenen de 'uppergeerders van alle disschen' en konden ze in het bestuur van de armenzorg altijd hun invloed laten gelden¹²⁰. Ook de armenzorg 'aan huis' was dus in handen van de politieke elite. Dit wordt enigszins gerechtvaardigd door het feit dat het vanuit ditzelfde milieu was, dat de talrijke disstellingen en stichtingen en schenkingen aan caritatieve instellingen kwamen¹²¹. Daarnaast werden er ook vaak schenkingen aan een kerkfabriek gedaan, in ruil voor een jaarmis of een begraafplaats in de kerk. Deels uit religieuze en caritatieve overwegingen, maar vooral om hun zieleheil te redden en waarschijnlijk ook voor een stuk om zich het nodige prestige aan te meten, waren dergelijke schenkingen een gewoonte geworden onder de stedelijke gegoede burgerij. Uit het prosopografisch onderzoek komt duidelijk naar voor dat de stichtingen en schenkingen van 'gewone' ambachtslieden doorgaans veel bescheidener waren dan die van leden van de poorterie. De waarde van de schenkingen van de machtige 'ambachtslieden-ondernemers' die we ook in de stadsmagistraat aantreffen, evenaarden dan wel weer de schenkingen van de rijke poorters¹²². Dikwijls lag het ook in handen van de schenkers of stichters om te bepalen voor wie precies de hulp bestemd was. Het onderzoek wijst uit dat hierbij vaak de voorkeur werd gegeven aan verarmde familieleden, of leden van dezelfde beroepsgroep, wat de particularistische mentaliteit in de laatmiddeleeuwse steden duidelijk weerspiegelt. Er was dus een sterke controle vanwege de gegoede klasse op de hulpverlenende uitdelingen, en de religieus-caritatieve instellingen, kunnen zodoende als een verlengstuk van de politieke macht van de elite worden beschouwd.

De politieke elite van de stad manifesteerde zich nog in andere aspecten van het laatmiddeleeuwse religieus-culturele leven. We denken hier ondermeer aan de religieuze broederschappen¹²³. Voor de periode 1375-1407 is er spijtig genoeg weinig bronnenmateriaal

120 Van Zeir, P. 'De armenzorg te Brugge', blz. 364.

121 Maréchal, G.o.c., blz. 292-297.

122 Voorbeelden van gulle stichters en schenkers zijn Clais Pagant, een rijke mercenier, Niclais Barbesaen en Jan Honin. Zie Vanhaverbeke, K. Het stadsbestuur in Brugge..., bijlage 2.

123 P.Trio . Volksreligie als spiegel van een stedelijke samenleving. De broederschappen te Gent in de late middeleeuwen. Leuven, 1993, blz. 140-42, toonde voor Gent aan dat de bestuurders van de broederschappen meestal gesitueerd kunnen worden op de hogere treden van de maatschappelijke ladder en dat velen onder hen tevens carrière maakten in het politieke bestuur van de stad.

bewaard gebleven, de broederschappen zaten toen ook nog maar in een pril stadium of werden pas later gesticht¹²⁴. Toch was er al de broederschap van het H. Bloed die ca. 1400 werd gesticht en die door R. Van Uytven werd bestempeld als 'de incarnatie van het stedelijke bewustzijn', met als hoogtepunt de H. Bloedprocessie en bijhorende feesten in mei¹²⁵. Naar onze mening dient dit toch wel gerelativeerd te worden naar 'het samenhorighedsbewustzijn van de heersende bovenlaag', terwijl de massa enkel kon toekijken op de tentoongespreide pracht en praal. Het blijkt immers voldoende uit de ledenlijst van de broederschap en van de kerkmeesters van de bij de broederschap behorende H. Bloedkapel (van St.-Baselis) dat deze stevast tot de stedelijke (politieke) elite behoorden¹²⁶. Zéker sinds 1396 was er daarnaast de broederschap van Onze-Lieve-Vrouw van den Drogen Boom¹²⁷. In de 15de eeuw bevonden zich ook heel wat edellieden en leden van de Spaanse en Italiaanse natie in dit selecte clubje. In dit gezelschap kwam de Brugse politieke elite dus samen met andere elite-groepen. In 1403 werd de broederschap van de H. Drieuldigheid, met een kapel in de St.-Donaaskerk, opgericht door enkele notabelen van de stad, nl. Niclais Barbesaen, Joris Braderic, Jan Camphin, Jan Honin, Jan Heldebolle en Jan Hoste. Uit de prosopografie blijkt duidelijk dat dit stuk voor stuk klinkende namen waren op het politieke toneel van het Brugge van toen. De politieke elite van Brugge liet dus duidelijk haar prestige t.o.v. de stedelijke gemeenschap gelden via het lidmaatschap van één (of meerdere) van de religieuze broederschappen¹²⁸. In ditzelfde kader mogen we de religieuze ambachtsgilden niet uit het oog verliezen. Hoewel de gegevens over de samenstelling van de gildebesturen voor de periode 1375-1407 erg karig zijn, konden we toch enkele tenden-

124 Vanaf het midden van de 15de eeuw zijn van verscheidene broederschappen ledenlijsten bewaard. Zie Vandewalle, A. *Beknopte inventaris van het stadsarchief van Brugge*. Brugge, 1979, blz. 166, 177-179. 125 Van Uytven, R. 'Scènes de la vie sociale...', blz. 17. Rond het midden van de 15de eeuw had de broederschap een vast ledental van 26. Zie: Cuvelier, J. 'Inventaire analytique des archives de la chapelle du S.Sang à Bruges'. A.S.E.B., L. (1900), blz. 1-153.

126 Ook voor andere kerken werden tussen 1375 en 1407 de beheerders van de kerkfabrieken, of de lekenkerkmeesters, vaak uit de politieke elite gerecrueteerd. Zie Vanhaverbeke, K. *Het stadsbestuur in Brugge...*, blz. 166 en bijlage 2.

127 De Schodt, A. 'Confrerie de Notre-Dame de l'Arbre-sec'. A.S.E.B., XXVIII (1876-77), blz. 141-84.

128 Ook P. Trio besloot voor Gent dat een bestuursfunctie in een broederschap werd aangezien als een cervolle taak die statusverhogend werkte: *Volksreligie als spiegel van een stedelijke samenleving*, blz. 142.

zen waarnemen¹²⁹. Naast de vorming van een elite-groep van mensen die we ook in ander besturen aantreffen, komt hier het belang van de familiebanden onder de ambachtslieden tot uiting. Nagenoeg alle 'gildebesteders' die we konden vinden maakten deel uit van een familie die veel macht moet hebben gehad in het respectieve ambacht. Verscheidene familieleden van die gildebestuursleden verschenen immers tussen 1397 en 1407 in hun ambachtseed, de toezichtcommissies en/of de deelmannen-colleges. Verder treffen we ze ook vaak onder de dismeesters van de parochiekerken aan¹³⁰. Hierbij aansluitend kunnen we dus stellen dat de ongelijkheid binnen de ambachtsstructuren zelfs ook op sociaal-cultureel gebied tot uiting kwam, nl. binnen het kader van de ambachtsgilden. We benadrukken hier nog eens dat die ongelijkheid zich niet alleen in de kloof tussen meesters en knapen uitte, maar ook tussen de meesters onderling¹³¹.

Andere vrijwillige associaties waarin de solidariteit van de politieke elite tot uiting kwam zijn de schuttersgilden. Voor de periode 1375-1407 zijn we het best ingelicht over de leden en het bestuur van het 'Oudhof' van de St.-Joris schuttersgilde¹³². De manifeste aanwezigheid van de politieke elite valt ook hier weer onmiddellijk op¹³³. Naast rijke leden van de 'poorterie' treffen we ook mensen in de schuttersgilde aan die vanuit een ambacht naar de top van de politiek-sociale ladder klommen¹³⁴. Het is dus niet zo dat de schuttersgilde van St.-Joris uitsluitend voor leden van de 'poorterie' openstond. Nochtans werd in 1388 een beperking gezet op het ledental van de gilde: voortaan mochten enkel nieuwe leden aangeworven worden

129 We vonden voor enkele jaren de samenstelling van de gildebesturen van de wildwerkers, de huidevetters en de smeden in oorkonden en het gildeboek van de wildwerkers (SAB, nr. 345).

130 We stipten al eerder de belangrijke invloed van de ambachten in de disbesturen aan (cf. supra).

131 De kloof tussen meesters en knapen was min of meer in de normatieve ambachtskeuren vastgelegd en bijgevolg vrij evident terwijl de ongelijkheid tussen meesters onderling enkel d.m.v. een prosopografisch onderzoek zoals het onze tot uiting kan komen.

132 Dit was de oudste krijgsgilde van de stad, gesplitst in het 'Oudhof' en het 'Jonghof'. Voor het 'Oudhof' beschikken we over een ledenlijst van 1321 tot 1531 (SAB, nr. 385). We namen de bruikbare gegevens op in onze prosopografische lijst. Over de St.-Jorisgilde werd reeds een, zij het onnauwkeurige, studie gemaakt door Vanhoutryve A., *De Brugse Kruisboogilde van St.-Joris*. Handzame, 1968.

133 Bijvoorbeeld: Jacob, Lodewijk en Philips van Aertrike, Nicolaes Barbeseaen, Boudin de Vos. Zie Vanhaverbeke, K. *Het stadsbestuur in Brugge...*, bijlage 2.

134 : Maertin de Hardere en Pauwels Heins zijn daar voorbeelden van. Zie Vanhaverbeke, K. o.c.

ter vervanging van gestorven leden¹³⁵. Het militaire belang van de schuttersgilde maakt het logisch dat ze in nauw verband stond met de stadsmagistraat¹³⁶. Dit wordt bijvoorbeeld geïllustreerd door het feit dat het revolutionaire bewind tijdens de Gentse opstand onmiddellijk ook een revolutionair bestuur in de schuttersgilde aanstelde¹³⁷. Wanneer de graafgezinde ploeg opnieuw het roer in handen kon nemen, werd het bestuur van de schuttersgilde weerom onmiddellijk bevolkt met leden van diezelfde politieke factie¹³⁸.

Een louter culturele vereniging waar de Brugse toplaag elkaar sedert het einde van de 14de eeuw kon ontmoeten, was het gezelschap van de Witte Beer. Door dit gezelschap werden steekspelen georganiseerd waarin de hoge burgerij de adel naar de kroon kon steken¹³⁹. Het gezelschap bestond dus zowel uit edellieden als uit rijke vooraanstaande poorters die het ridderlijke leven imiteerden om vorm te geven aan hun maatschappelijke ambities en prestige¹⁴⁰. Nicolaes Despars stelt in zijn kroniek dat dit gezelschap in 1417 door de stadsmagistraat en de notabelen werd heropgericht om de traditie 'tanderen tijde gheinstitueert by huerlieden voorzaten' terug op te nemen¹⁴¹. Alleszins vonden wij in de stadsrekeningen vanaf 1397 sporen van dit gezelschap terug¹⁴². Tegelijk blijkt daarbij de sponsoring van het gezelschap door de stadskas. Ook de St. Joris schuttersgilde en de confrerie van het H. Bloed kregen trouwens een jaarlijkse uitkering van de stad 'bi beveilne van borchmeesters' en 'in hove-

135 SAB, nr. 385: Register van het Oudhof van de St.-Jorisgilde, f° 67.

136 Naast de 'ontspanningsfunctie' voor de leden, stonden de schuttersgilden als eliterkorpse in voor de verdediging van de stad. Zowel uit het register van de gilde als uit de stadsrekeningen blijkt dat de schuttersgilde aan zowat alle militaire expedities waarin Brugge betrokken raakte, deelnam. De leden van de gilde werden daarbij gewoonlijk als aanvoerders van een compagnie schutters aangeduid (Zie SAB, nr. 385: reg. Oudhof; stadsrek. 1375-1407).

137 SAB, nr. 385; reg. Oudhof, f° 63v°. Dit nieuwe bestuur bestond hoofdzakelijk uit mensen die we voordien geen mandaat in de stadsmagistraat zagen bekleden.

138 O.c. f° 65v°: 'Als mijn heere incommen was... so waren ghemaect IIII hoofdmans van den scotters Joris van Rijssle, Gillis van der Houtmersch, Willem Slove ende Jan Scotte...ende Jacob van Aertrike als deken ende upperhoofdman..'

139 Dumolyn, J. De Brugse opstand..., blz. 118.

140 Het imiteren van adellijke gewoontes en gebruiken was een geliefkoosd middel van de homines novi om hun macht en prestige tentoon te spreiden. Zie Van Uytven, R. 'Scènes de la vie sociale...', blz. 16.

141 We steunen ons op het verhaal van Dumolyn, J. o.c., blz. 59.

142 SAB, stadsrek. 1397-1407. Bijvoorbeeld in de stadrek. van 1397-98, f° 94v°: 'Gegheven Jan Bouts den ouden ende Jan Osten ter ghesellen bouf van der feestte van den beerkine XVI lb. XIII s. IIII d. gro'.

schede', waardoor de interferentie van die organisaties met de stadsmagistraat nog eens wordt bevestigd¹⁴³.

R. Van Uytven benadrukte reeds het fundamentele belang van een gezamenlijk ontspanningsleven, feesten, samen eten en drinken, etc. voor het beleven van de sociabiliteit onder een bepaalde groep mensen¹⁴⁴. Inderdaad zien we de politieke elite van het laatmiddeleeuwse Brugge, los van de festiviteiten rond het gezelschap van de Witte Beer, geregeld samenkomen in de context van het (loutere) ontspanningsleven. Bij de jaarlijkse vernieuwing van de wet kwam het nieuwe en oude bestuur en de grafelijke commissarissen samen bij één van de notabelen thuis om daar de maaltijd te gebruiken¹⁴⁵. Het jaarlijks aanhoren van de stadsrekening werd steevast afgesloten met een bezoekje aan het 'cabaret'¹⁴⁶. De komst van belangrijke edellieden of leden van de grafelijke en koninklijke familie ging altijd gepaard met uitbundige feesten onder de politieke elite van de stad¹⁴⁷. Op de dag van de processie van het H. Bloed kwam de stadsmagistraat ondermeer bijeen met de notabele geestelijkheid. Ze ontbeten zelfs samen met het belangrijkste stadspersoneel bij één van de magistraten thuis¹⁴⁸. Dit zijn maar enkele voorbeelden van de vele aanwijzingen die we in de stadsrekeningen voor dergelijke bijeenkomsten onder de politieke elite aantreffen. Het weze benadrukt dat het grootste deel van de kosten steeds op rekening van de stadskas werd gezet. Het 'gewone' volk betaalde dus voor een deel accijnzen om de politieke elite met de nodige pracht en praal te zien feesten... .

143 Zie o.m. SAB, stadsrek. 1401-02, f° 116, 120.

144 Van Uytven, R. 'Scènes de la vie sociale...', blz. 20-25.

145 Zie o.m. SAB, stadsrek. 1402-03, f° 112. De kosten werden alweer gereserveerd voor de stadskas...

146 Zie o.m. SAB, stadsrek. 1403-04, f° 114. Het cabaret is het wijnhuis.

147 Zie o.m. SAB, stadsrek. 1403-04, f° 123: '...van costen ghedaen in scepenen huus te wine te crude te waslichte van dat de pipers hadden ende anders up den avond als men dansede ende feestelde mer vrouwen van holland 54 s. 10d. gro.'. Heel veel informatie rond die festiviteiten en tentoonspreiding van pracht en praal bij de komst van belangrijke personaliteiten werd reeds door L. Gilliodts-Van Severen uit de stadsrekeningen gepuurd. Zie voor de periode 1375-1407: Inventaire...II en III.

148 Zie o.m. SAB, stadsrek. 1405-06, f° 119 v°; 1406-07, f° 110 v°: 'ghegheven van costen ghedaen bi borchmeesters, scepenen, raden, clerken, sergeanten, messagiers ende garsoene ghemeenlike te Jan Baerds aldaer zij te ghader aten up den dach van den ommeganghe ende snuchten ten imbite ser Joris Munters eester III lb.XVIII s. IX d. gro.'.

Tot slot willen we het nog even hebben over het belang van familiale banden, verwantschappen en huwelijken onder de politieke elite¹⁴⁹. M. Boone benadrukte reeds in zijn studie van het laatmiddeleeuwse Gent dat de bloedverwantschap als één der meest intieme uitingen en derhalve determinerende uitingen van solidariteit gold¹⁵⁰. Het is dan ook niet verwonderlijk te zien dat de politieke elite van de stad Brugge huwelijken onder elkaar afsloot¹⁵¹. In de stadsrekeningen vonden we daar enkele sporen van terug. De stadsmagistraat werd immers doorgaans uitgenodigd op het huwelijk van een politieke figuur, waarbij deze laatste dan een geschenk of een som geld van de stad kreeg¹⁵². Opmerkelijk is ook het feit dat sommige notabelen huwden met iemand uit een adellijke familie. Ook hier is weer de drang van de politieke stadselite om zich te meten met de adel duidelijk aanwezig¹⁵³. Naast de zuivere familiebanden (mensen met dezelfde familienaam) moet dus tevens rekening worden gehouden met het bredere familiale netwerk, bij de machtsverwerving van de politieke families. De familie fungeerde in de laatmiddeleeuwse steden duidelijk als een permanente kracht op de achtergrond van die machtsverwerving; tegelijk was ze een uitvalsbasis voor het maken van een politieke carrière en een vluchtheuvel voor tijdelijk afgeremde ambities¹⁵⁴. Het is evident dat het aantal vertakkingen een directe invloed had op de effectieve machtsfeer van de familie. Een breed familiaal netwerk kon ook een grote rol spelen in perioden van crisis en opstand. Mensen die in dergelijke momenten tijdelijk van het politieke toneel en zelfs uit het stedelijke leven verdwenen konden later met de steun van de achtergebleven familieleden vrij gemakkelijk hun oude positie weer innemen. We staven deze bewering met enkele voorbeelden:

149 Reeds herhaaldelijk onderstreepten we het cruciale belang van familiale banden in het politieke machtsspel.

150 Boone, M. *Gent en de Bourgondische hertogen...*, blz. 121.

151 Voor meer informatie over de genealogische banden van de politieke elite verwijzen we naar het werk van J. Gailliard: *Bruges et le Franc...*

152 SAB, stadsrek. 1375-1407.

153 Voorbeelden van huwelijken tussen 1375 en 1407: Pieter Adoren huwde met Lisebette Van de Walle, lid van de oude patriciërsfamilie. Cornelis van Aeltre huwde met de dochter van Jacob Braderic, een zuiver bewijs dat de ambachtselite interfereerde met de poorterselite. Jacob Bave was gehuwd met Liegaerde, zus van Willem van Halewijn, heer van Uitkerke. Zie Vanhaverbeke, K. *Het stadsbestuur in Brugge...*, bijlage 2.

154 Cf. M. Boone voor Gent: *Gent en de Bourgondische hertogen...*, blz. 122.

Jan Metteneye (fs.Jan) verliet als overtuigd grafelijk sympathisant de stad nadat deze was ingenomen door Philips van Artevelde. Hij keerde pas terug na de slag bij Westrozebeke, toen het overwicht van de rebellen gebroken was in Brugge. Bij de eerstvolgende wetsvernieuwing, in 1383, zien we hem reeds als hoofdman van het St.-Janszestendeel optreden¹⁵⁵.

Een nog duidelijker voorbeeld wordt geleverd door Lubrecht de Scuetelare. Deze internationale handelaar was rond 1392 samen met nog zeven andere notabelen wegens 'oplichterij' uit de stad en het land van Vlaanderen verbannen¹⁵⁶. Het gerucht deed de ronde dat de verbanning eerder een voorzorgsmaatregel was van de aan de macht zijnde kliek, die vreesde uit het zadel te worden gelicht door de kliek die ze daarom verbande. Hoe dan ook, terwijl Lubrecht de Scuetelare zich hoogst waarschijnlijk verschulde in het Engelse Calais en zich aldaar onledig hield met het onderhouden van zijn handelsrelaties met Engelse kooplieden, had hij blijkbaar toch zijn zinnen gezet op een terugkeer naar Brugge. Dit gelukte hem ook met de Blijde Inkomst van Jan zonder Vrees in 1405. Wat meer is, in 1406 treffen we hem al in de schepenbank aan en geholpen door de situatie rond het Calfvel kon hij zich in 1407 zelfs als burgemeester van de schepenbank opwerpen. Deze succesvolle terugkeer had Lubrecht enerzijds te danken aan zijn goede relatie met de nieuwe graaf Jan zonder Vrees. Anderzijds zijn we ervan overtuigd dat het manoeuvre van Lubrecht nooit kans op slagen zou hebben gehad, ware het niet dat hij lid was van de machtige kooplieden-familie 'de Scuetelare', met als 'peetvader' Lieven de Scuetelare die tussen 1386 en 1410 ononderbroken in het stadsbestuur zetelde¹⁵⁷. Uit de stadsrekening van 1404-05 blijkt immers dat de terugkeer van Lubrecht niet zonder protest vanwege leden van het Brugse stadsbestuur gepaard ging¹⁵⁸. D. Van den Auweele wees in zijn studie over de Brugse schepenbank tussen 1302 en 1384 reeds op het feit dat gecompromitteerde figuren soms verbazend snel hun vroegere politieke machtspositie konden herwinnen, waardoor de mutaties en afwisseling in de stadsmagistraat werden afgeremd¹⁵⁹. Welnu, uit het

155 Vanhaverbeke, K. Het stadsbestuur in Brugge..., bijlage 2.

156 De juiste datum van de verbanning wordt nergens in de bronnen weergegeven. We veronderstellen echter dat het rond 1392 moet zijn geweest daar Lubrecht tot 1391 zetelde in het deelmannen-college van St.-Carmers. Zie Vanhaverbeke, K. o.c.

157 Zie Vanhaverbeke, K. o.c.

158 SAB, stadsrek. 1404-05, f° 103.

159 Van den Auweele, D. Schepenbank en schepenen..., blz. 406-07.

bovenstaande menen we te mogen besluiten dat de familiale achterban hier een cruciale rol in kon spelen.

Tegelijk werd met het voorbeeld 'Lubrecht de Scuetelare' en de politieke machtsstrijd die er in Brugge was in de periode rond het Calfvel (1407), aangetoond dat er zich binnen de politieke elite van de stad ook facties konden vormen die in hun streven naar macht geregeld met elkaar in conflict kwamen¹⁶⁰. In grote crisismomenten zoals tijdens de Gentse opstand kwamen de conflicten tussen de verschillende facties en politieke strekkingen eveneens naar boven, hoewel het bij deze crisis eerder om een massaal protest vanwege een ontevreden deel van de Brugse bevolking ging. Toch maakten ook enkele leden van de politieke elite deel uit van de groep opstandelingen, van wie het handelingsmotief eventueel te herleiden valt tot persoonlijke vetes en (machts)conflicten met de graafgezinde groep van de politieke elite¹⁶¹. J. Heers stelt in zijn werk over de rol en het belang van de familiale clans, waarbij hij zich voornamelijk op de alberghi van Genua baseert, dat alle stedelijke oproeren en politieke omwentelingen zouden terug te voeren zijn op conflicten tussen politieke facties die gevormd werden rond de grote politieke geslachten¹⁶². Hoewel we dit voor Brugge niet zo scherp zouden durven stellen, mag ons inziens het eventuele belang van familiale banden, verwantschappen en de kring van de maghen en vrienden in de politieke factievorming toch zeker niet worden genegeerd¹⁶³.

160 De gebeurtenissen rond het Calfvel werden uitgebreid verhaald in onze licentiaatsverhandeling: Vanhaverbeke, K. *Het stadsbestuur in Brugge...*, blz. 65-73. Verder kan men terecht bij: Eris, V. 'Het Brugsche Calfvel...' en Vaughan, R. *John the Fearless. The growth of Burgundian Power*. Londen, 1966, blz. 14-15.161 Zie Vanhaverbeke, K. *Het stadsbestuur in Brugge...*, hoofdstuk II, punt 1.1. blz. 30. We geven het voorbeeld van Willem Maes, Daniel van Poperinghe en Jacob de Scuetelare.

162 Heers, J. *Le clan familial au Moyen Age*. Parijs, 1974 en *Les partis et la vie politique dans l'occident médiéval*, Parijs, 1981, blz. 192 e.v. De politieke facties, gevormd door de grote geslachten, zouden dan in hun machtsstrijd een beroep doen op het gewone volk waarbij de latente sociaal-economische ontevredenheid van deze laatste gemanipuleerd wordt door de politieke elites.

163 Over de maghen en vrienden, zie Danneel, M. 'Vrienden en magen in de bronnen van de laat-middeleeuwse Brugse weeskamer'. *Koninklijke Zuid-Nederlandse Maatschappij voor Taal, Letterkunde en Geschiedenis*, XXXVI (1982), blz. 33-41.

Besluit

Met onze prosopografische studie waarin zowel politiek-institutionele, financieel-economische als sociaal-culturele factoren werden geïntegreerd, probeerden we een zeker inzicht te verwerven in de reële machtsstructuren en factoren van machtsverwerving die tussen 1375 en 1407 onder de theoretische voorschriften m.b.t. de diverse bestuursorganen verborgen zaten. Hierbij kwamen duidelijk bepaalde tendenzen en fenomenen naar voor, die we hieronder nog eens kort op een rijtje zetten.

Na de vrijheidsstrijd van 1302 werd in de normatieve voorschriften een meer democratische samenstelling van de stadsmagistraat (schepenbank, raad, hoofdmannen en schatbewaarders) voorzien. De verdeelsleutel van 4 zetels voor de poorterie en 9 voor de ambachten gold sinds 1304 zowel voor de schepenbank als voor de raad. Daarnaast waren het annaliteitsprincipe en daarmee samenhangend de regel van de wepelgang, alsook de diverse 'losse' vergoedingen voor de leden van de stadsmagistraat, aspecten die een brede participatie en een goede doorstroming van bestuursleden toelieten. Hoewel deze regelingen ook in de periode 1375-1407 geldig bleven, is uit het prosopografisch onderzoek gebleken dat in realiteit de stadsmagistraat heel wat minder representatief was dan men uit de theorie wel zou opmaken.

De regel van de wepelgang werd tussen 1375 en 1407 enerzijds gewoonweg overtreden en anderzijds handig omzeild door het afwisselen van de verscheidene colleges van de stadsmagistraat of het tussendoor vervullen van een lagere bestuursfunctie in een deelmannencollege, een toezichtcomité of een ambachtsbestuur. Bij bestudering van het wisselingsproces kwamen we tot de conclusie dat de politici tussen 1375 en 1410 gemiddeld elk 4,51 magistratuursfuncties uitoefenden¹⁶⁴. De snelle doorstroming van ca. 2/3 van het politiek personeel (mensen die in die 36 jaar slechts 1 tot 3 functies in de stadsmagistraat vervulden) ging gepaard met een sterke concentratie van functies bij een kleine groep mensen. De verdeelsleutel 4-9 werd niet nagevolgd en nog minder de vaste verdeling van de ambachtzetels onder de 9 leden waarin alle ambachten waren ondergebracht. De

¹⁶⁴ Enkel voor de stadsmagistraat onderzochten we de samenstelling tot en met 1410 i.p.v. 1407, om de onregelmatigheden rond het Calfvel enigszins te overbruggen.

stadsmagistraat werd gedomineerd door (internationale) handelaars, hosteliers/makelaars, grote ondernemers uit de bouwsector en leden van de rijke, erfelijke ambachten van vleeshouwers en visverkopers. Het vermoeden dat het hier om een financieel-economische elite ging, wordt ondermeer bewezen door hun professionele activiteiten en fiscale capaciteiten, en het feit dat de stedelijke accijnzen hoofdzakelijk onder diezelfde groep werden verpacht en door hun fiscale capaciteit. Rijkdom en macht gingen dus nog steeds hand in hand, ondanks de voorziene vergoedingen.

Ondertussen mogen we niet uit het oog verliezen dat het benoemingsrecht van de schepenbank, en sinds 1399 ook dat van de raad en de hoofdmannen, volledig in handen van de graaf en zijn commissarissen lag. In 1383, na het neerslaan van de Gentse opstand in Brugge, installeerde Lodewijk van Male een uitgesproken graafgezinde stadsmagistraat en ook tijdens de regering van Philips de Stoute betuigde de Brugse stadsmagistraat uitdrukkelijk zijn steun aan de graaf - althans tot 1398. Jan zonder Vrees maakte kort na zijn aantreden handig gebruik van de vetes binnen de politieke elite van Brugge, zodat hij na de uitreiking van het Calfvel in 1407 eveneens kon rekenen op een volgzzaam stadsbestuur. Zowel de graaf als de Brugse stadsmagistraat zelf hadden voordeel bij die goede verstandhouding: de graaf zag zijn eisen gemakkelijker ingewilligd (bijvoorbeeld inzake het vragen om subsidies), terwijl de graafgezinden verzekerd waren van een mooie positie in het stedelijke bestuur. Op die manier werd het oligarchisch en gesloten karakter van het stadsbestuur bestendig.

Het belang van familiebanden komt duidelijk naar voor in het voorkomen van enkele grote politieke families die zowat anderhalve eeuw door verscheidene leden in de stadsmagistraat werden vertegenwoordigd. Hierbij komt het oligarchisch karakter van de stadsmagistraat nog beter tot uiting. Inderdaad konden de leden van een dergelijke politieke familie gemakkelijker een aanzienlijke politieke carrière uitbouwen. Vooral befaamde poortersgeslachten wisten in die 36 jaar verscheidene familieleden in de stadsmagistraat te brengen. Anderzijds waren er ook enkele markante 'individuele' personen die zonder familiale achterban een aanzienlijke politieke carrière konden uitbouwen. Zij behoorden stuk voor stuk tot de financieel-economische elite.

'Echte' ambachtslieden konden zich doorgaans niet tot in de stadsmagistraat opwerken zonder de steun van de familie, die haar machtsbasis voornamelijk uitbouwde in de lagere bestuursorganen. Inderdaad ontmoeten we vertegenwoordigers van de grote ambachtsfamilies in de diverse bestuursorganen: ambachtseed, deelmannencolleges, toezichtcommissies en indien mogelijk de stadsmagistraat. De macht van bepaalde families leek zich bovendien verder uit te spreiden over het religieus-culturele aspect van het ambacht, nl. in het bestuur van de gilde. Het fenomeen van machtige familieclans komt het duidelijkst naar voor in (nagenoeg) erfelijke en kleine ambachten. De periode 1384-1407 stond voor de ambachten, en vooral dat van de wevers, in het teken van de repressie na de Gentse Opstand. Dit hield in dat hun besturen door de stadsmagistraat werden benoemd en dat ze waren afgeschaft als zelfstandige militaire korpsen. Vreemd genoeg lijken de ambachtsbesturen in die periode over het algemeen een grotere afwisseling te vertonen dan in normale omstandigheden, althans voor zover we de cijfers van de acht bestudeerde ambachten in de periode 1397-1407 mogen veralgemenen. Binnen het kader van de reeds beperkende, in de keuren voorgeschreven, toelatingsvoorwaarden was er in de meeste ambachten toch nog een vrij grote doorstroming. Bij de erfelijke en meest gesloten ambachten was de oligarchische samenstelling van het bestuur het meest uitgesproken.

In de deelmannencolleges, die op lokaal vlak een vrij uitgebreide gerechtelijke bevoegdheid hadden, was er een grotere doorstroming van functionarissen dan in de stadsmagistraat. Nochtans gold de regel van de wepelgang niet voor dit college. Bovendien waren deze lagere rechtscolleges veel toegankelijker voor gewone ambachtslieden. Bij nader inzien fungeerden de deelmannencolleges voor een groot stuk enerzijds als 'springplanken' naar en anderzijds als 'wacht-kamers' voor de stadsmagistraat. Voorts zien we in deze colleges zowel de grote poortersfamilies als de machtige ambachtsfamilies vertegenwoordigd. Ook de toezichtcomités en waarmedingscommissies waren een geliefd terrein voor het verbreden van de machtsbasis. In deze bestuursorganen kwamen mensen met dikwijls tegengestelde belangen samen: poorters/handelaars en ambachtslieden.

De politieke bovenlaag manifesteerde zich verder op alle terreinen

van het maatschappelijk leven in de stad als een superieure klasse. De theoretisch voorziene oppervoogdij van de schepenbank over de meeste religieus-caritatieve instellingen vertaalde zich in een reële monopolisering van die besturen door de politieke elite. Bovendien manifesteerde diezelfde elite zich als de stichters en weldoeners van die instellingen. Hierbij speelden de elementen sociaal aanzien en prestige een duidelijke rol. De armendissen waren voor de grote ambachtsfamilies een geliefd terrein voor machtsuitbreiding. De solidariteit onder de politieke elite en de verwerving van aanzien zette zich verder in de religieuze broederschappen en andere culturele gezelschappen. Ook buiten deze organisaties kwam ze geregeld samen om te feesten. De meest fundamentele uiting van solidariteit was wel het opbouwen van verwantschappen door onder elkaar te huwen. Hierbij vermengde de opgeklommen ambachtse elite van grote ondernemers en rijke handelaars zich met de poorterselite. Tevens werden huwelijksverbintenissen met leden van de adel aangegaan. De solidariteit verhinderde echter niet dat er binnen de politieke elite facties werden gevormd. Hierbij konden familiebanden en verwantschappen eventueel een cruciale rol spelen.

In het laatste kwart van de 14de - begin 15de eeuw was er dus allesbehalve sprake van een representatief en democratisch stadsbestuur. De grote massa werd bestuurd door een kleine elite van plutocraten, die ook het economisch raderwerk van de stad in handen hield. Bovendien strekte hun macht zich uit over de religieus-caritatieve en sociaal-culturele sector van het maatschappelijk leven. In deze machtsstructuur ging het niet meer zozeer om de tegenstelling poorters-ambachtslieden. Een nieuwe kloof was gegroeid binnen de ambachten zelf, waar een minoriteit zich had weten op te werken en zich uiteindelijk verenigde met de poorterselite. Deze verschuivingen in de ambachten doen afbreuk aan de traditionele visie op de ambachten als gescleroseerde corporatieve structuren.

Naar onze mening kwamen we door het aanwenden van de prosopografische methode tot een veel diepgaander inzicht in de reële machtsstructuren binnen het politieke bestel van het laatmiddeleeuwse Brugge. Het zou erg interessant zijn deze vorm van onderzoek uit te breiden in de tijd, zodat bepaalde tendenzen en (dis-)continuïteiten over een langere periode zouden kunnen worden bloot gelegd. In dit kader trachten wij reeds de studies van D. Van den Auweele, J. Dumolyn en J. Mertens te benutten. Hierbij wil

len we de onschatbare waarde van de op het stadsarchief van Brugge bewaarde 'Registers van de Wetsvernieuwingen (1363-1795)' onderstrepen. Deze bron vormt immers een uitstekend uitgangspunt voor het bestuderen van de politieke elite binnen Brugge doorheen enkele eeuwen. Anderzijds kan het soort onderzoek dat wij doorvoerden verder worden uitgebreid. Allereerst kan nog meer bronnenmateriaal in het samenstellen van de prosopografie worden aangewend. We denken onder andere aan het OCMW-archief in Brugge waar nog een schat aan, helaas ongeïventariseerd, bronnenmateriaal te vinden is, de registers van de Raad van Vlaanderen (in het Rijksarchief van Gent), het Bisschoppelijk archief van Brugge, het Algemeen Rijksarchief in Brussel en de Archives Départementales du Nord in Rijsel waar tevens bronnenmateriaal m.b.t. het laatmiddeleeuwse Brugge bewaard wordt. Ten andere zou een meer diepgaande vergelijking met andere laatmiddeleeuwse steden (zoals wij af en toe deden met Gent) het formuleren van veralgemeningen of exclusiviteiten toelaten. Deze conclusies kunnen dan verder in een breder kader worden ingepast, onder andere in het onderzoek naar de impact en de rol van de steden en hun politieke elite in de representatieve organen binnen het centrale bestuur van het graafschap.

Lijst van afkortingen

SAB: Stadsarchief Brugge

RAB: Rijksarchief Brugge

RW: Register van de Wetsvernieuwingen (Stadsarchief Brugge, nr. 114)

Stadsrek.: Stadsrekeningen (Stadsarchief Brugge, nr. 216)

A.S.E.B.: Annales de la Société d'Emulation de Bruges, nu de Handelingen van het Genootschap van Geschiedenis, Brugge.

tabel 1 : frequentieverdeling van de functies in de stadsmagistraat (1375-1410)

<i>functies/ carrière</i>	<i>aantal personen</i>	<i>%</i>	<i>% cumulatief</i>	<i>functies/ categorie</i>	<i>%</i>	<i>% cumulatief</i>
1	79	30.38	30.38	79	6.74	6.74
2	62	23.85	54.23	124	10.58	17.32
3	27	10.38	64.61	81	6.91	24.23
4	15	5.77	70.38	60	5.12	29.35
5	11	4.23	74.61	55	4.69	34.04
6	14	5.38	80.00	84	7.17	41.21
7	5	1.92	81.92	35	2.99	44.20
8	5	1.92	83.84	40	3.41	47.61
9	4	1.54	85.38	36	3.07	50.68
10	6	2.31	87.69	60	5.12	55.80
11	4	1.54	89.23	44	3.75	59.56
12	4	1.54	90.76	48	4.10	63.65
13	3	1.15	91.92	39	3.33	66.98
14	3	1.15	93.07	42	3.58	70.56
15	3	1.15	94.23	45	3.84	74.40
16	2	0.77	95.00	32	2.73	77.13
17	1	0.38	95.38	17	1.45	78.58
18	2	0.77	96.15	36	3.07	81.65
19	2	0.77	96.92	38	3.24	84.90
20	2	0.77	97.69	40	3.41	88.31
21	3	1.15	98.84	63	5.38	93.69
22	1	0.38	99.23	22	1.88	95.56
24	1	0.38	99.61	24	2.05	97.61
28	1	0.38	100	28	2.39	100.00
<i>totaal</i>	260	100	100	1172	100	100

Gemiddeld 4,51 functies per persoon

tabel 1 bis: frequentieverdeling van de functies in de stadsmagistraat (1407-1436)

<i>functies/ carrière</i>	<i>aantal personen</i>	<i>%</i>	<i>% cumulatief</i>	<i>functies/ categorie</i>	<i>%</i>	<i>% cumulatief</i>
1	93	33,33	33,33	93	8,93	8,93
2	42	15,05	48,38	84	8,06	16,99
3	35	12,54	60,93	105	10,08	27,07
4	27	9,68	70,61	108	10,36	37,43
5	17	6,09	76,70	85	8,16	45,59
6	8	2,87	79,57	48	4,61	50,20
7	11	3,94	83,51	77	7,39	57,59
8	17	6,09	89,60	136	13,05	70,64
9	14	5,02	94,62	126	12,09	82,73
10	3	1,08	95,70	30	2,88	85,61
11	6	2,15	97,85	66	6,33	91,94
12	1	0,36	98,20	12	1,15	93,10
13	2	0,72	98,92	26	2,50	95,59
14	0	0,00	98,92	0	0,00	95,59
15	2	0,72	99,64	30	2,88	98,47
16	1	0,36	100,00	16	1,54	100,00
<i>totaal</i>	279	100	100	1042	100	100

Gemiddeld 3,73 functies per persoon

Uit: Dumolyn, J. De Brugse Opstand van 1436-38, bijlage 8, tabel 3.

tabel 2 : carrièreverloop van de leden van de stadsmagistraat (1375-1410)

<i>functies/ carrière</i>	<i>aantal personen</i>	<i>%</i>	<i>% cumulatief</i>	<i>functies/ categorie</i>	<i>%</i>	<i>% cumulatief</i>
1	46	17,69	17,69	46	2,89	2,89
2	55	21,15	38,84	110	6,92	9,81
3	32	12,31	51,15	96	6,04	15,85
4	20	7,69	58,84	80	5,03	20,89
5	9	3,46	62,31	45	2,83	23,72
6	13	5,00	67,31	78	4,91	28,63
7	10	3,85	71,15	70	4,41	33,03
8	6	2,31	73,46	48	3,02	36,03
9	9	3,46	76,92	81	5,10	41,15
10	9	3,46	80,38	90	5,66	46,82
11	4	1,54	81,92	44	2,77	49,59
12	6	2,31	84,23	72	4,53	54,12
13	6	2,31	86,54	78	4,91	59,03
14	3	1,15	87,69	42	2,64	61,67
15	5	1,92	89,61	75	4,72	66,39
16	4	1,54	91,15	64	4,03	70,42
17	4	1,54	92,69	68	4,28	74,70
18	3	1,15	93,84	54	3,40	78,09
19	3	1,15	95,00	57	3,59	81,68
20	1	0,38	95,38	20	1,26	82,94
21	5	1,92	97,31	105	6,61	89,55
22	3	1,15	98,46	66	4,15	93,70
23	1	0,38	98,84	23	1,45	95,15
24	1	0,38	99,23	24	1,51	96,66
25	1	0,38	99,61	25	1,57	98,23
28	1	0,38	100,00	28	1,76	100,00
<i> totaal</i>	260	100	100	1589	100	100

Gemiddeld 6,11 functies per persoon

tabel 3: families in de stadsmagistraat (1375-1410)

<i>leden per familie</i>	<i>aantal families</i>	<i>%</i>	<i>% cumulatief</i>	<i>aantal personen</i>	<i>%</i>	<i>% cumulatief</i>
1	133	73.89	73.89	133	51.15	51.15
2	30	16.67	90.56	60	23.08	74.23
3	9	5.00	95.56	27	10.38	84.61
4	3	1.67	97.22	12	4.62	89.23
5	3	1.67	98.89	15	5.77	95.00
6	1	0.56	99.45	6	2.31	97.30
7	1	0.56	100.00	7	2.69	100.00
<i>totaal</i>	180	100	100	260	100	100

Gemiddeld 1,45 leden per familie in de stadsmagistraat; gemiddeld 6,5 magistraatsfuncties per familie

tabel 4: deelmannencolleges (1382-1407)

<i>functies/ carrière</i>	<i>aantal personen</i>	<i>%</i>	<i>% cumulatief</i>	<i>functies/ categorie</i>	<i>%</i>	<i>% cumulatief</i>
1	293	60.91	60.91	293	30.75	30.75
2	83	17.26	78.17	166	17.42	48.17
3	36	7.48	85.65	108	11.33	59.50
4	24	4.99	90.64	96	10.07	69.57
5	17	3.53	94.17	85	8.92	78.49
6	9	1.87	96.05	54	5.67	84.16
7	9	1.87	97.92	63	6.61	90.77
8	4	0.83	98.75	32	3.36	94.13
9	5	1.04	99.79	45	4.72	98.85
11	1	0.21	100.00	11	1.15	100.00
<i> totaal</i>	481	100	100	953	100	100

Gemiddeld 1,98 functies per persoon

tabel 5a: voudrepartities en maandgeld

<i>ambachten</i>	<i>voud 1338</i>	<i>%</i>	<i>voud 1436</i>	<i>%</i>	<i>maandgeld 1411</i>	<i>%</i>
bakkers	16	2.64	12	2.67	3 lb 12 s 4,5 d	2.93
schoenmakers	20	3.29	14	3.11	4 lb 4 s 5,5 d	3.42
oudekleerkopers	15	2.47	7	1.56	2 lb 14 s 3,5 d	2.20
paternostermakers	6	0.99	4	0.89	2 lb 16 s 2 d	1.47
makelaars	32	5.27	32	7.11	9 lb 13 s 0,25 d	3.42
smeden	14	2.31	16	3.56	4 lb 16 s 6 d	3.91
vleeshouwers	24	3.95	13	2.89	4 lb 10 s 6 d	3.67
wevers	96	15.82	14	3.11	4 lb 10 s 6 d	3.67
volders	64	10.50	14	3.11	4 lb 10 s 6 d	3.67
scheerders	32	5.20	14	3.11	4 lb 10 s 6 d	3.67
ververs	10	1.60	5	1.11	1 lb 16 s 2 d	1.47
viskopers	16	2.60	5	1.11	2 lb 8s 3d	1.96
timmerlieden	12	1.98	20	4.44	6 lb 6 s 8d	5.14
metselaars	9	1.48	11	2.44	4 lb 4 s 5,5 d	3.43
tegeldekkers	2	0.33	4	0.89	1 lb 4 s 1,5 d	0.98
loodgieters	1	0.16	1	0.22	6 s	0.24
plaastraars	2	0.33	1	0.22	6 s	0.24
strodekkers	2	0.33	1	0.22	6 s	0.24
zagars	2	0.33	3	0.67	12 s 0,25 d	0.49
wijnmeters	4	0.66	4	0.89	1 lb 4 s 1,5 d	0.98
wijnschroders	4	0.66	2	0.44	12 s 0,25 d	0.49
kuipers	3	0.49	11	2.44	1 lb 4 s 1,5 d	2.20
wielwerkers	3	0.49	2	0.44	12 s 0,25 d	0.49
draaiers	3	0.49	4	0.89	1 lb 4 s 1,5 d	0.98
schrijnwerkers	3	0.49	6	1.33	1 lb 4 s 1,5 d	0.98
beeld en zadel	3	0.49	4	0.89	2 lb 2 s 2,25 d	1.71
boogmakers	2	0.33	4	0.89	18 s 1d	0.73
lijnmakers	0	0.00	1	0.22	6 s	0.24
pottenbakkers	1	0.16	1	0.22	6 s	0.24
zilvermeden	3	0.49	6	1.33	1 lb 16 s 6 d	1.47
wapensmeden	0	0.00	3	0.67	18 s 1d	0.73
tinnenpotgieters	2	0.33	3	0.67	18 s 1d	0.73
zwartledertouwers	2	0.33	3	0.67	18 s 1d	0.73
huidvetters	8	1.32	7	1.56	2 lb 14 s 3,5 d	2.20
dobberes	4	0.66	3	0.67	24 s 1,5 d	0.98
beurzenmakers	8	1.32	4	0.89	1 lb 4 s 1,5 d	0.98
handschoenwerkers	6	0.99	3	0.67	18 s 1d	0.73
kousenmakers	2	0.33	1	0.22	6 s	0.24
kleermakers	10	1.65	22	4.89	7 lb 4s 9,5 d	5.87
kulkstikkers	8	1.32	5	1.11	20 s 2 d	1.22
lamwerkers	6	0.99	3	0.67	18 s 1d	0.73
oudegrauwwerkers	5	0.82	5	1.11	30 s 2 d	1.22
wiltwevers	1	0.16	5	1.11	30 s 2 d	1.22
molenaars	4	0.66	4	0.89	1 lb 4 s 1,5 d	0.98
hoedemakers	2	0.33	1	0.22	6 s	0.24
tijkwevers	3	0.49	1	0.22	6 s	0.24
linnenwevers	5	0.82	6	1.33	2 lb 2 s 0,25 d	1.71
wolleslagers	2	0.33	3	0.67	18 s 1d	0.73
barbiers	4	0.66	7	1.56	1 lb 4 s 1,5 d	0.98

De paternostermakers vormden in 1338 één militaire afvaardiging met de riem- en schedemakers uit: Dumolyn, J. De Brugse Opstand van 1436-38, bijlage 6, tabel 1

tabel 5b: ambachtsbesturen (1397-1407)

<i>ambacht</i>	<i>zetels</i>	<i>personen</i>	<i>families</i>	<i>gem./pers.</i>	<i>gem./fam.</i>	<i>gem./pers.</i> 1363-1374	<i>gem./fam.</i> 1363-1374	<i>gem./pers.</i> 1407-1436	<i>gem./fam.</i> 1407-1436
bakkers	67	47	39	1,42	1,72	2,1	2,32	2,95	4,09
schoenmakers	67	44	42	1,52	1,59	2,2	2,21	2,56	2,96
oudekleerkopers	54	39	36	1,4	1,5	1,7	2	2,85	4,62
paternostermakers	44	24	20	1,8	2,2	2,2	2,61	2,86	4,62
makelaars	68	52	50	1,3	1,36	1,6	1,77	1,71	2,96
smeden	62	43	40	1,44	1,55	1,3	1,48	2,05	2,78
vleeshouwers	64	38	21	1,68	3,05	2,5	3,6	2,9	9
weyvers	98	44	44	2,23	2,23	1,4	1,6	2,65	4,28

Het gemiddelde van 1398 is voor de paternostermakers samengeteld met de riem- en schedemakers !

tabel 5c: frequentieverdeling in de ambachtsbesturen (1397-1407)

aantal functies	bakkers			schoenmakers			oudeleerhoppers			paternostermakers						
	#	%	#/cat.	#	%	#/cat.	#	%	#/cat.	#	%	#/cat.	%			
1	31	65,96	31	46,27	29	65,91	29	43,28	27	69,23	27	50,00	13	54,17	13	29,55
2	12	25,53	24	35,82	10	22,73	20	29,85	9	23,08	18	33,33	4	16,67	8	18,18
3	4	8,51	12	17,91	3	6,82	9	13,43	3	7,69	9	16,67	5	20,83	15	34,09
4					1	2,27	4	5,97					2	8,33	8	18,18
5					1	2,27	5	7,46								
8																
9	47	100	67	100	44	100	67	100	39	100	54	100	24	100	44	100

aantal functies	makelaars			smeden			vleeshouwers			wevers						
	#	%	#/cat.	#	%	#/cat.	#	%	#/cat.	#	%	#/cat.	%			
1	38	73,08	38	55,88	30	69,77	30	48,39	22	57,89	22	34,38	25	56,82	25	25,51
2	12	23,08	24	35,29	9	20,93	18	29,03	9	23,68	18	28,13	10	22,73	20	20,41
3	2	3,85	6	8,82	2	4,65	6	9,68	4	10,53	12	18,75	3	6,82	9	9,18
4					2	4,65	8	12,90	3	7,89	12	18,75	0	0,00	0	0,00
5													2	4,55	10	10,20
8													2	4,55	16	16,33
9	52	100	68	100	43	100	62	100	38	100	64	100	44	100	98	100

staat voor aantal personen